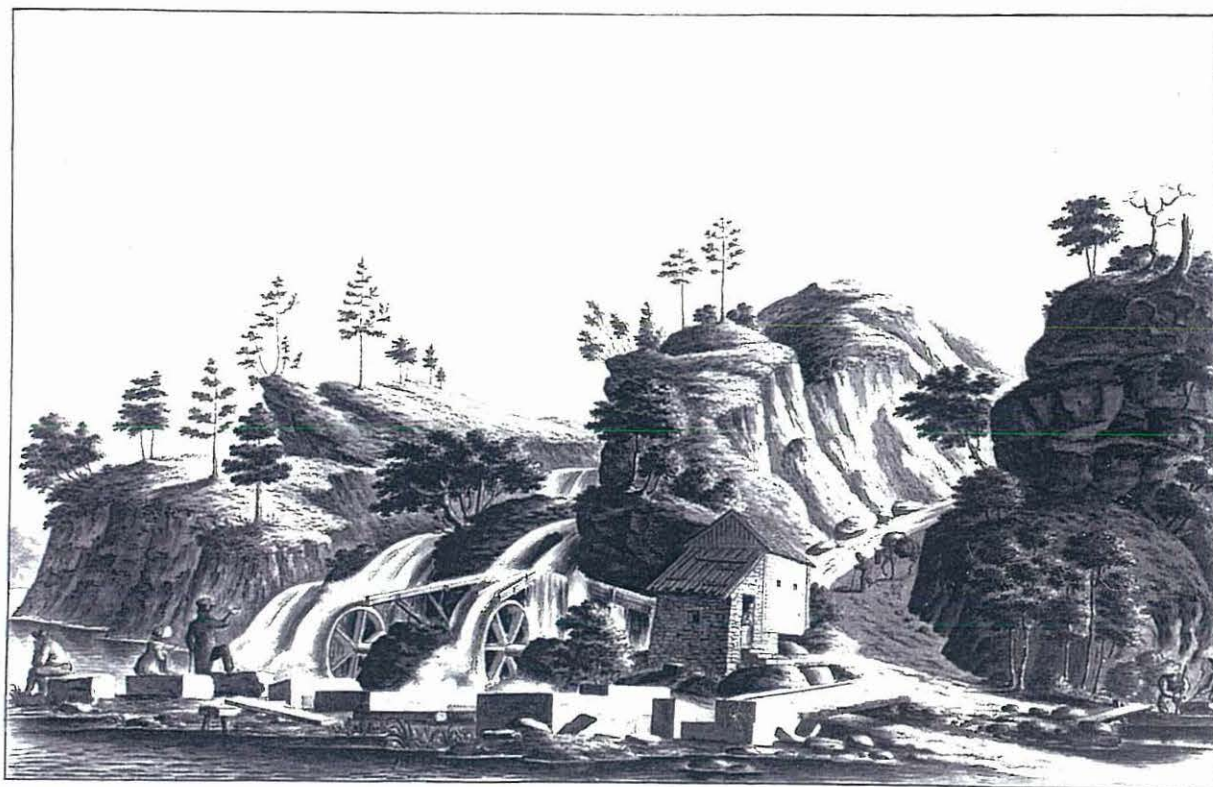

BERGEN KOMMUNE

Byutvikling

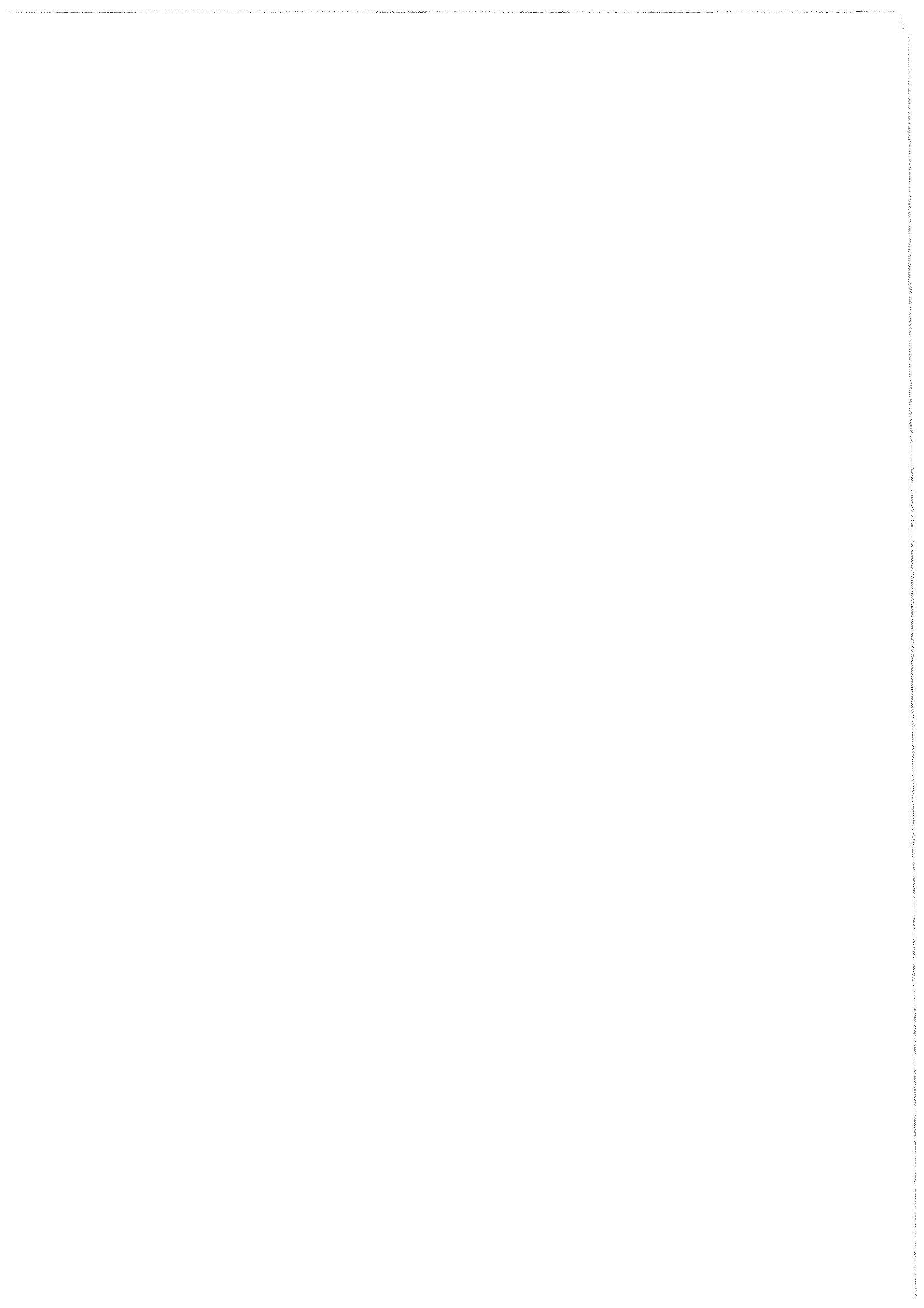

HOPPE STORSTOR VÆRRE

KULTURMINNEGRUNNLAG

FOR KOMMUNEDPLAN NY-PARADIS, HOP, NESTTUN OG NESTTUN VEST.

INNHALDSFORTEGNELSE

KULTURMINNEGRUNNLAG

FOR KOMMUNEDELPLAN NY-PARADIS, HOP, NESTTUN OG NESTTUN VEST.

FORORD	1
KAPITTEL 1 : HISTORIKK OG LANDSKAP.	2
KAPITTEL 2: BEBYGGELSESTRUKTURER.	5
2.1: GÅRDENE.	8
NYHAUGEN GÅRD, gnr.15.	8
GAMLEHAUGEN GÅRD, gnr.14.	8
STORETVEIT GÅRD, gnr.13.	9
HOP GÅRD, gnr.41.	10
NESTTUN GÅRD, gnr.42.	12
SKJOLD GÅRD, gnr.40.	13
MIDTTUN GÅRD, gnr.43.	13
2.2: UTBYGGING AV PLANOMRÅDET fra andre halvdel av 1800-tallet.	14
Utbygging av området under GAMLEHAUGEN, gnr.14	16
Utbygging av området under STORETVEIT gnr13, PARADIS bnr.2.	16
Utbygging av området under HOP gnr.41	19
Utbygging av området under NESTTUN gnr.42.	23
Boligutbygging under deler av NESTTUN, gnr.42 og SKJOLD, gnr.40..	28
KAPITTEL 3: KOMMUNIKASJONSLINJER.	29
3.1: VEIFAR	31
3.2: NORDÅSVANNET; Ferdselsvei, fiskeplass og rekreasjon.	34
3.3: JERNBANEN	35

KAPITTEL 4 : ENKELTOBJEKT OG ANLEGG.	37
4.1: AUTOMATISK FREDET KULTURMINNE.	40
4.2: UTVIKLING AV INDUSTRI LANGS NESTTUN-VASSDRAGET.	40
4.3: JERNBANE MED STASJONSOMRÅDER.	45
4.4: KRIGSMINNER.	45
4.5: KULTURMILJØ AV SPESIELL KULTURHISTORISK INTERESSE:	45
KILDER:	47
OVERSIKT OVER DE DIGITALISERTE KARTENE:	49
VEDLEGG:	49

Forside: Akvarell av J.F.L.Dreier, 1827: "Hope Marmor Wærk"

FORORD

Kulturminnegrunnlag for KOMMUNEDELPLAN NY-PARADIS, HOP, NESTTUN OG NESTTUN VEST (NHNN).

Foreliggende kulturminnegrunnlag er en del av Byantikvarens arbeid med å kartfeste og sikre informasjon og kunnskap om det historiske kulturlandskapet i Bergen kommune.

For de fleste planer og konsekvensutredninger innen Bergen kommunes grenser vil det foreligge et tilsvarende kulturminnegrunnlag med identisk disposisjon og innholdsrekkefølge.

Kulturminnegrunnlaget er utarbeidet hos KBY, Byantikvaren og skal benyttes som underlagsmateriale for videre planarbeid og skal ligge som vedlegg til kommunedelplanen frem til politisk behandling. Det vil også være grunnlagsmateriale for senere saksbehandling innen planområdet.

Byantikvaren benytter kulturminnegrunnlaget som underlag for en langsiktig og helhetlig kulturminneplanlegging i Bergen kommune og til konkret saksbehandling knyttet til vern av kulturminner og kulturminnemiljø.

Kulturminnegrunnlaget for Kommunedelplanen Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun Vest er finansiert av Miljøverndepartementet som et eget Miljøbyprosjekt.

Foreliggende kulturminnegrunnlag er utarbeidet av siv.ark. MNAL Solveig Mathiesen i samarbeid med prosjektmedarbeider Lise Stang. Kartene er utarbeidet i samarbeid med siv.ing. André Bjørndal i Vestnorsk Plangruppe.

Kommunalavdeling Byutvikling, Byantikvaren ved spesialkonsulent Arve J. Nilsen har ledet arbeidet.

BYUTVIKLING, BYANTI KVAREN. Mars 1998

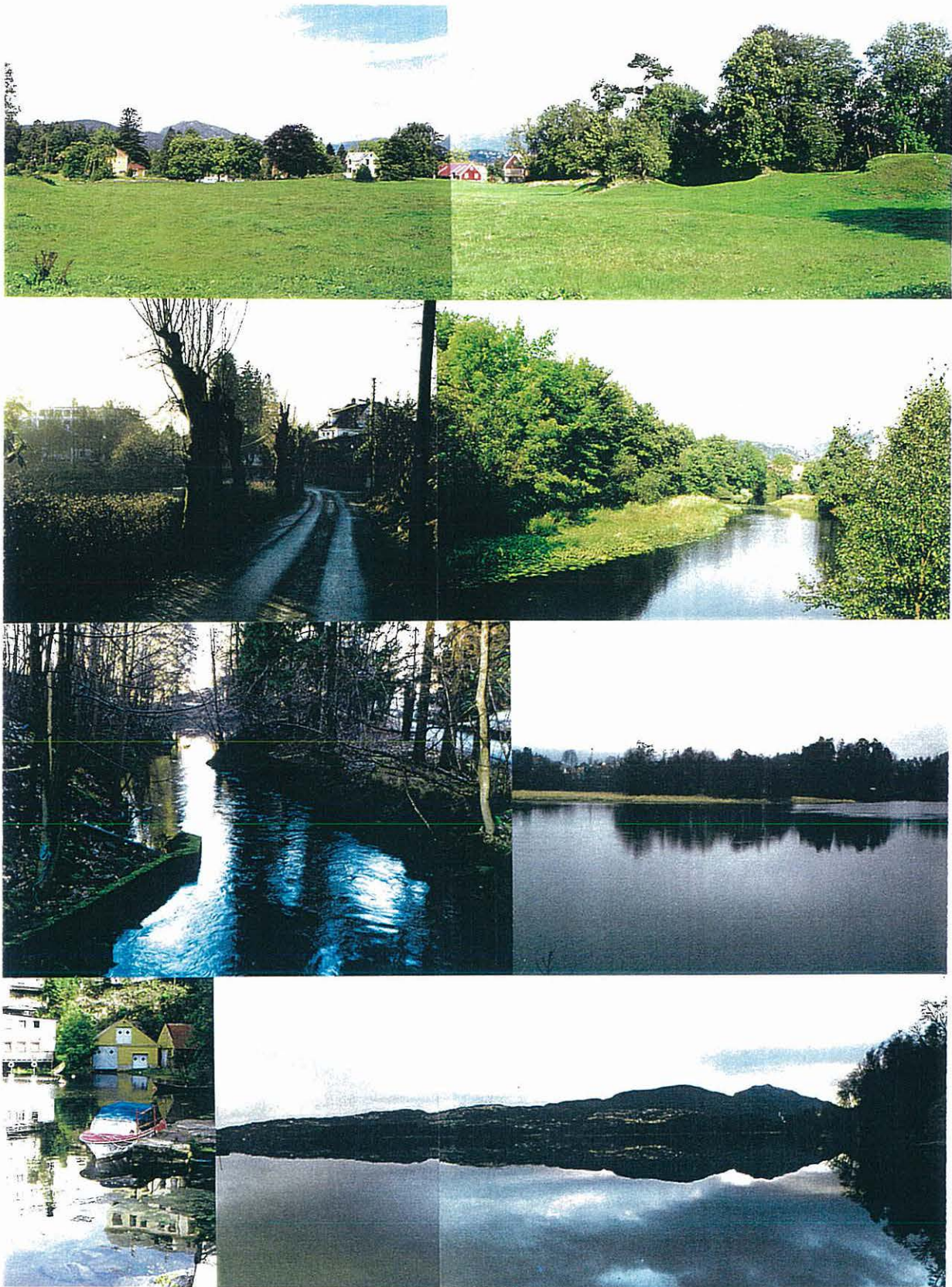
Siri Myrvoll

Byantikvar

Arve J. Nilsen

spesialkonsulent

KAPITTEL 1 : HISTORIKK OG LANDSKAP.

Bildene viser (øverst fra venstre): Kulturlandskap under Ramstad gård, Wernerholmsvegen, deler av Nesttunvassdraget ved Hop, vannet blir ledet mot Hopsfossen, Kuholmen der en steinalderlokalitet er registrert, naustmilljø ved Pedek fabrikker og utsikt over Nordåsvannet sett fra Skjoldsbukten. Foto: Solveig Mathiesen 1997/98.

KAPITTEL 1: HISTORIKK OG LANDSKAP.

De eldste spor en kjenner etter mennesker i Fana er fra veidetiden , ca 7000 - 4000 f.KR. Fremover i Steinalderen er det gjort flere funn etter boplass-samfunn i Fana. Den mest kjente er på Ruskeneset, like sør for Straume bro.

Innenfor området for Kommunedelplan for Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun vest, er det funnet en steinalderlokalitet som er registrert som et **automatisk fredet fast fornminne**. Den ligger innenfor området til gården Nesttun Gnr.042 Bnr.410 på vestsiden av Store Nesttunvann, på en holme som kalles Kuholmen og som nå er landfast.

Innenfor Nesttun gård sine grenser er det gjort flere løsfunn. En spiralfingerring av gull er funnet i en åker, antagelig der Nesttun sentrum er i dag. En flintdolk er funnet på en hylle i brattberget noen få meter nord og ned for Nesttunhalsen 27.

Innenfor området til Hop gård er der funnet to klebergryter på bruk nr.66. På Kaninholmen i Nordåsvannet er der funnet en vestlands spissnakka trinnøks.

I Fana kjenner vi til 11 gravfunn fra folkevandringstiden der gravgodset eller deler av det er bevart. Ingen av disse funnene ligger innenfor planområdet.

De eldste antatte jernaldergårdene i Fana ligger for en stor del på sandholdige elveterasser og morener, Fana, Stend, Hamre, Milde, Skage, Rå, Hop, Ås, Skjold, og Fjøsanger. Fra disse gårdene spredte bosetningen seg både vestover mot kysten og innover langs dalføret.

De gårdene som vi har opplysninger om i planområdet er beskrevet i skriftlige kilder og er muligens utskilt fra enda eldre gårder.

Fra Vikingtiden ca. år 700 - 1050e.Kr., og frem til første halvdel av 1300-tallet økte befolkningen sterkt, og mye skjedde som omformet samfunnet. De gamle norrøne guder måtte vike for kristendommen. De lokale høvdingene ble nedkjempet av Hårfagreætten og et rikskongedømme vokste frem.

Fanabygden fikk oppleve kongemakten på nært hold. Årstad gård (Alrekstad) tilfalt Harald Hårfagre under samlingskrigen. Han og hans slekt oppholdt seg mye på Årstad.

Krongodset omfattet en betydelig del av all jord i bygden, men ble sterkt redusert ved avståelse til forskjellige kirkelige institusjoner som Fana kirke, kongelige kapell i Bergen og de tre klostrene, Munkeliv, Nonneseter og Lyse. Før 1350 var mesteparten av alt krongodset gitt bort, og ved utgangen av høymiddelalderen tilhørte sannsynligvis nærmere 80-90% av jorden kirkelige institusjoner. Både kirken og kongedømmets maktposisjon i Bergen var for en stor del basert på jordegods i distriktene omkring byen. Av dette jordegodset fikk konge og kirke årlige leieinntekter, den såkalte landsskylden, fra bøndene som i hovedsak var leilendinger. Dessuten betalte bøndene skatt, sakøre og tiende. Nærheten til byen medførte også at konge og kirke kunne

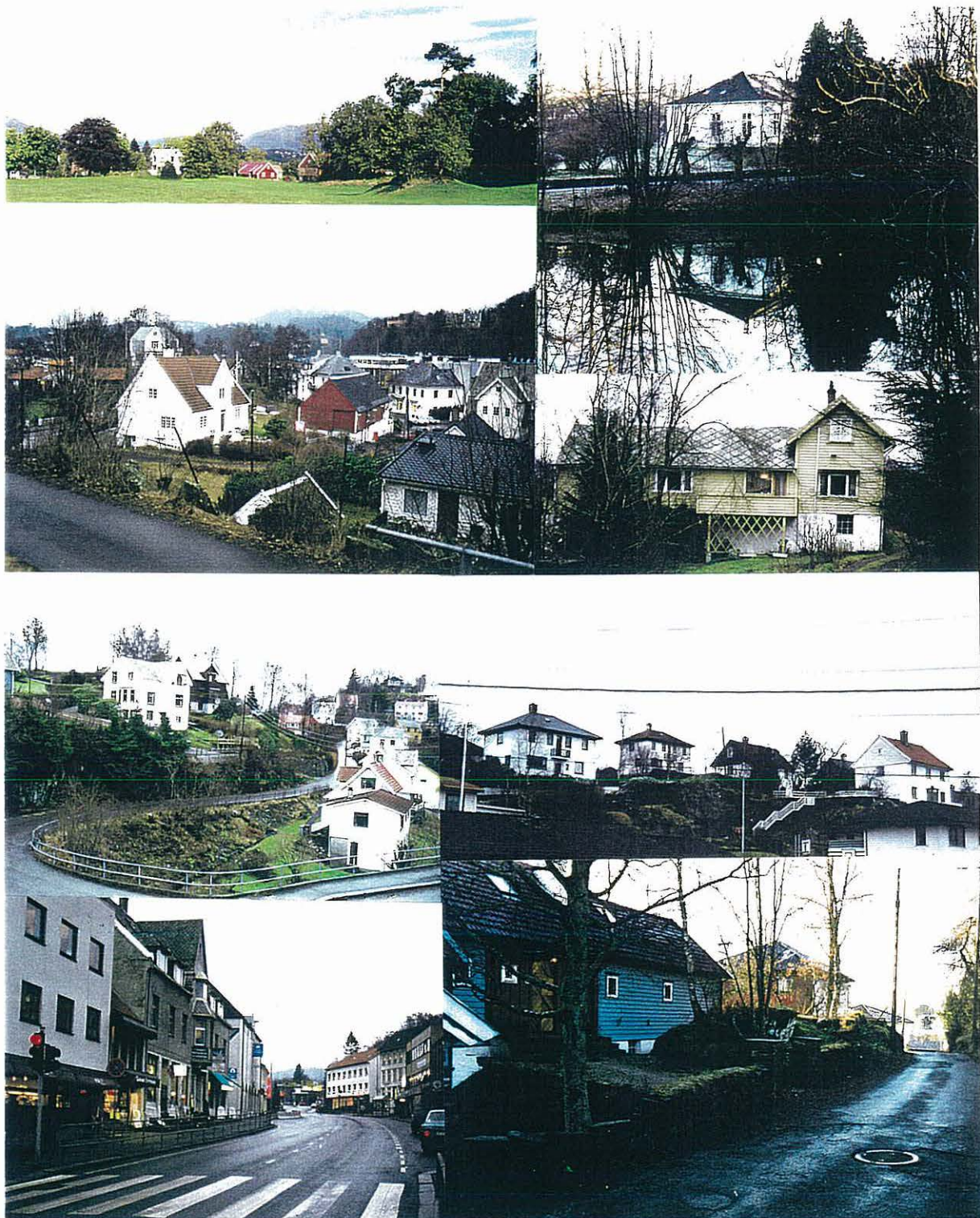
utøve et sterkere økonomisk press og få bedre kontroll enn i områder lengere borte. Det var lettere å både kontrollere leilendingene og kreve inn leie eller landsskyld når gårdene lå i nærheten av der eierne oppholdt seg.

Etter reformasjonen i 1536 overtok kongen kirke- og klostergoodsene, og i 1660-årene var kongen den største jordeier. Da den dansk-norske staten midt på 1600-tallet kom i finansielle vanskeligheter ble mye av godset solgt. Dette førte til store endringer i jordeiendomsforholdene. En del av gårdene som hadde vært gammelt kirkegods var lagt til institusjoner eller embeter som skulle ha landsskyld og andre bygselsavgifter fra gårdene. Utover på 16-1700-tallet hadde også adelsmenn, embetsmenn og byborgere overtatt mange av gårdene i Fana. Bondegodset utgjorde litt over seks prosent, men bare en tredjedel var selveiende. Resten eide bønder i eller utenfor Fana som leiet bort gårdene.

Rike byborgere og embetsmenn brukte gårdene i byens omegne som såkalte avlsgårder. De bygslet som oftest brukene og bodde der sjelden eller aldri, men drev med forpaktere. Ut på 1700-tallet ble disse gårdene ofte lystgårder hvor eierne bygget seg store, vakre våningshus til bruk om sommeren. Det ble anlagt flotte haver og alleer, og landbruket ble utviklet med nye vekster. De fleste lystgårder ble bygget mellom 1750 og 1850. Lystgårder innenfor planområdet som er beskrevet i "Bergenske lyststeder" av B.Trumphy er Nøisomheten, Gamlehaugen og Wernersholm.

I 1665 var det bare en jordbruker i Fana som eide gårdsbruket han dyrket. Resten var leilendinger. Fremdeles på slutten av 1600-tallet var det svært få selveiere, men utover på 1700-tallet økte tallet på selveiere. Midt på 1730-tallet var det en selveier for hver femte gårdbruker. På 1770-tallet ble en rekke gårder solgt til brukerne slik at omtrent hver tredje bruker eide sin egen gård inn i neste århundre.

Fanas historie er nær knyttet til byen, men det primære livssgrunnlaget var helt frem til 1800-tallet knyttet til ressursene i bygden og sjøen utenfor. I løpet av 1100-tallet ble Bergen landets viktigste fjernhandelssentrum, først og fremst gjennom tørrfiskeeksporten. Den voksende befolkningen i høymiddelalderen var også avhengig av jordbruksprodukter og trevirke fra bygdene omkring. For folket i Fana ble Bergen en viktig markeds plass. Reisetiden til byen var forholdsvis kort og de fleste fanabøndene kunne rekke frem og tilbake i løpet av dagen.

KAPITTEL 2: BEBYGGELSESSTRUKTURER.

Bildene viser (øverst fra venstre): Ramstad gård, Wernersholm, gården på Nesttun, Bjørnsli- sammenbygd løe og våningshus, bebyggelse langs Kloppedalsvegen, Pedek hageby, Nestunvegen gjennom Nesttun sentrum, boliger langs Nordahl Griegsvei. Foto: Solveig Mathiesen 1997/98.

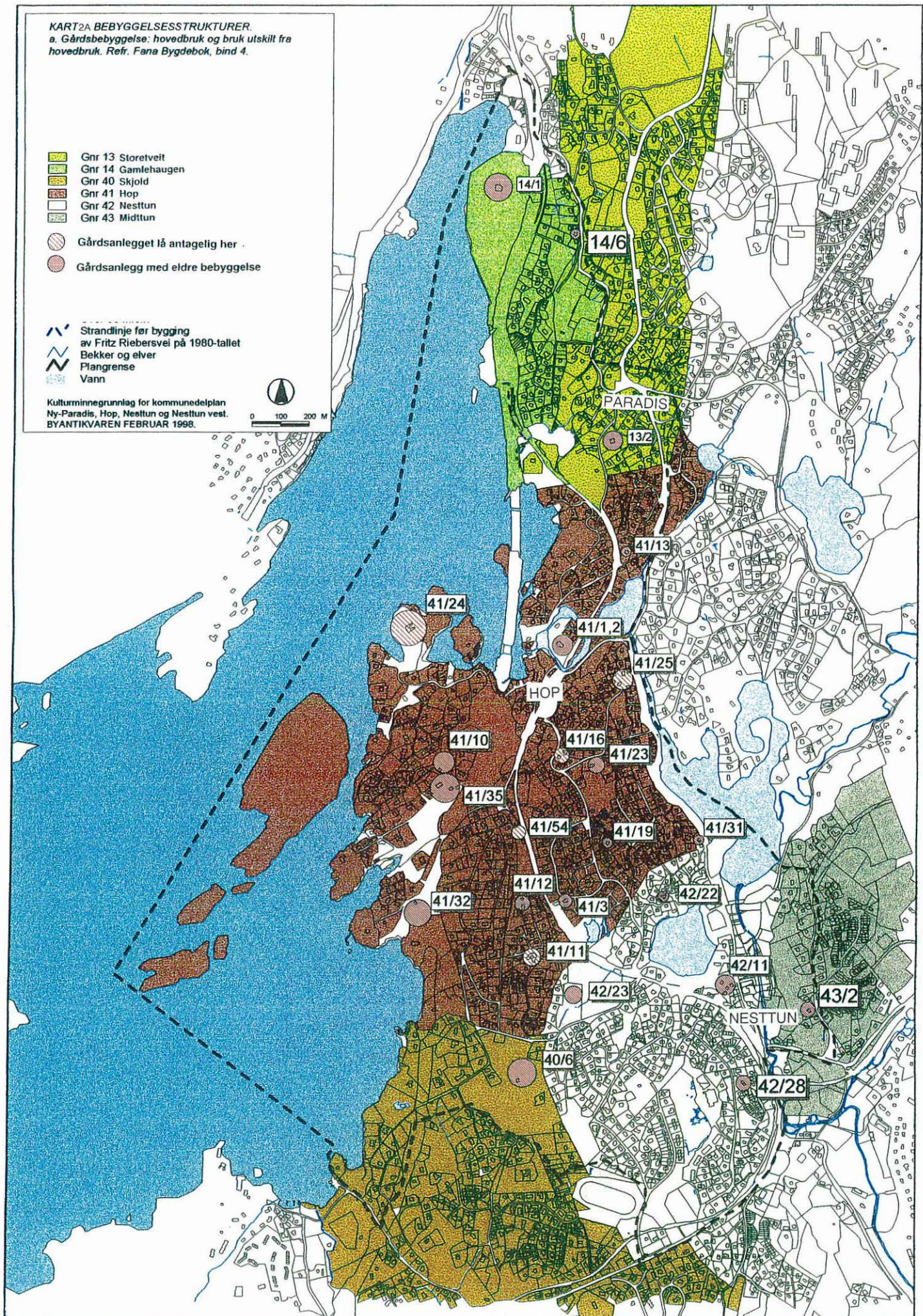
Handwritten text at the bottom center of the page, possibly a signature or date.

KART2A BEBYGGELSESSTRUKTURER.
a. Gårdsbebyggelse: hovedbruk og bruk utskilt fra
hovedbruk. Refr. Fana Bygdebok, bind 4.

- Gnr 13 Storetveit
- Gnr 14 Gamlehaugen
- Gnr 40 Skjold
- Gnr 41 Hop
- Gnr 42 Nesttun
- Gnr 43 Midttun
- Gårdsanlegget lå antagelig her
- Gårdsanlegg med eldre bebyggelse

- Strandlinje før bygging
av Fritz Riebersvei på 1980-tallet
- Bekker og elver
- Plangrense
- Vann

Kulturminnegrnlag for kommunedelplan
Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun vest.
BYANTIKVAREN FEBRUAR 1998.

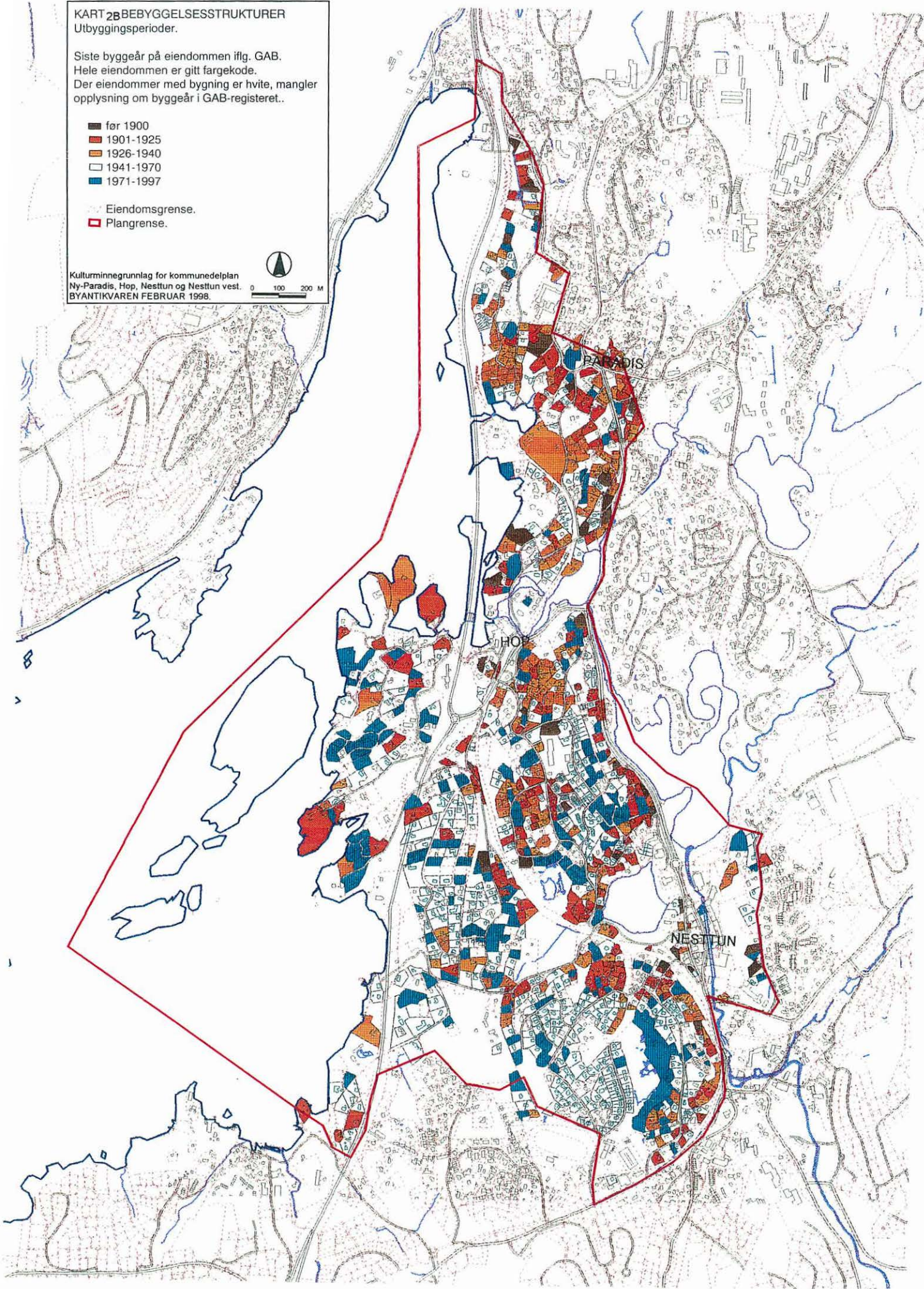
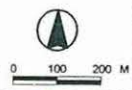
KART 28 BEBYGGELSESTRUKTURER
Utbyggingsperioder.

Siste byggeår på eiendommen iflg. GAB.
Hele eiendommen er gitt fargekode.
Der eiendommer med bygning er hvite, mangler
opplysning om byggeår i GAB-registeret..

- før 1900
- 1901-1925
- 1926-1940
- 1941-1970
- 1971-1997

○ Eiendomsgrense.
■ Plangrense.

Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan
Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun vest.
BYANTIKVAREN FEBRUAR 1998.

4

KAPITTEL 2: BEBYGGELSESSTRUKTURER.

2.1: GÅRdene.

Hovedbruk og utskilte bruk/gårder som er lokalisert innenfor planområdet.

Planområdet for Kommunedelplan Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun vest dekker området til de tidligere gårdene Hop og Nesttun med utskilte bruk, samt Gamlehaugen og en liten del av Nyhaugen. Dessuten ligger tre bruk utskilt fra Storetveit, Skjold og Midttun innenfor området.

Der vi har funnet adresse på brukene som er beskrevet i Fana bygdebok blir beliggenheten kartfestet. Noen steder er det synlig gammel gårdsbebyggelse og noen steder er bygningene nyere. Det må en nøyer vurdering til for å finne ut om bygningene eventuelt er ombygget gammel bebyggelse, og om det eksisterer annen gammel bebyggelse på eiendommen.

Noen av brukene har vi ikke klart å lokalisere, det kan skyldes at bruksnummer er blitt forandret ved utparselering, eller at all tidligere bebyggelse er revet uten at det er oppført noe nytt.

Gårdene er beskrevet etter geografisk beliggenhet, fra nord og sørover.

NYHAUGEN GÅRD, gnr.15.

Gårdsområdet strakte seg som et smalt belte fra bunnen av Fjøsangerbukten til grensen mot Solheim. I øst grenset gården mot Stortetveit, i vest til Fjøsanger, Nygård og Grønnestølen.

Gården ble ryddet i 1670-årene, og i perioden 1750-1850 blir gården kalt både Lille Fjøsanger og Fjøsangerhaugen. Det offisielle navnet ble Nyhaugen i 1809, men det ble ikke brukt før på slutten av århundrede.

Etter at jernbanen kom ble gården utparselert. Noen av disse tomtene ligger i planområdet.

GAMLEHAUGEN GÅRD, gnr.14.

Gården lå på østsiden av Fjøsangerbukten som er nordligste delen av Nordåsvannet.

Den grenser til Nyhaugen i nord, i øst og sør til Storetveit. Det gamle tunet og innmarken lå omtrent der Gamlehaugen og parken ligger idag. På begynnelsen av 1800-tallet ble gården overtatt av Marie Krohn som bygget et stort lyststed som kan sees på et prospekt av Hans Dreier fra 1812.

Haugen husene lå på ga navnet til gården, og på 1700-tallet ble den kalt Haugen. Navnet Gamlehaugen ble offisielt tatt i bruk i 1809. Gården er nevnt i skriftlige kilder første gang i 1665, det skulle bety at den hører til de yngre gårdene i Fana, men det finnes materiale som kan indikere at gården er adskillig eldre.

Fra gården ble tatt i bruk ca.1660 til ca.1880 var det bare et tun på Gamlehaugen. Eierene bodde i Bergen, og

brukerne var husmenn eller paktere. Etter at jernbanen var ferdig i 1883 endret dette seg. Deler av gården ble utparselet til store tomter.

BRUK UNDER GAMLEHAUGEN GÅRD.

Gnr.14 Bnr.1: Gamlehaugen, Gamlehaugvegen 10.

Christian Michelsen kjøpte hovedbruket i 1898. Gårdsdriften ble da lagt ned og den gamle hovedbygningen ble revet. Han bygget opp den slottslignende murbygningen som står idag.

Innmarken rundt huset ble omdannet til park og tilplantet med trær, busker og blomster.

Resten av bruket som lå på østsiden av jernbanelinjen ble utparselet utover på 1900-tallet.

Etter at Christian Michelsen døde i 1925 ble det samlet inn flere hundre tusen kroner for at Gamlehaugen skulle bli et nasjonalminne og bolig for kongefamilien på Vestlandet.

STORETVEIT GÅRD, gnr.13.

Storetveit er trolig utskilt fra Fjøsanger før vikingtid. Gården hørte til Nonneseter kloster i middelalderen, senere har eiere vært Vincent Lunge og Lunge-slekten. I årene 1896-1905 kjøpte Conrad Mohr de fleste brukene på Storetveit bortsett fra Paradis (br.2) og Vergeland (br.5), og "samlet" igjen Storetveit til en storgård.

BRUK UNDER STORETVEIT GÅRD.

Gnr.13, Brn.2/101, Paradis (utskilt i 1858).

Opprinnelig husmannsplass Tveitetræet/Paradis. Utparselet i 1901 - 1916.

Bruket ble i 1894 delt i to : Østre og Vestre Paradis. Våningshuset til Vestre Paradis har antagelig nåværende adresse Paradisalleen 20. Våningshuset til Østre Paradis har antagelig adresse Paradishøgda nr.2.

HOP GÅRD, gnr.41.

Gården lå på østsiden av Nordåsvannet og grenset mot Skjold i sør og Nesttun i sørøst, til Tveiterås i øst og Fantoft og Storetveit (Paradis) i nord. Gårdsnavnet kommer av det oldnorske hopr som henviser til en liten innestengt bukt. Det er ikke kjent hvor det eldste tunet på gården lå. I utmarken var det i eldre tid bra med skog og Hopsfossen var en viktig resurs. Tidlig på 1700-tallet var det 3 møller i Fossen. I utmarken var det flere steder marmorforekomster, de største feltene var på Marmorøyen og i grenseområdet mot Storetveit. På Marmorøyen var det drift fra tidlig på 1700-tallet og siste halvdel av århundrede ble driften utvidet. Driften stoppet opp omkring 1870.

Fra ca 1590 var gården med i jordegodset til domkapitlet i Bergen. I 1703 overtok kjøpmann Jacob von Wida og drev med paktere. Etter 1730 var det som oftest to paktere på gården.

Mellom ca 1750 og 1830 ble det ryddet 6-7 husmannsplasser. Disse husmannsplassene ble etterhvert overtatt som selveiende bruk. Fra slutten av 1840-årene og frem til ca.1900 delte selveierne opp brukene sine slik at omkring 1900 var det 16 gårdsbruk her.

Etter at tekstilfabrikken ved Hopsfossen startet i 1879 og jerbanestasjonen kom i 1883 økte folketallet. De fleste gårdsbrukene ble helt eller delvis nedlagt og deler av gårdsbrukene ble utparselerte.

BRUK UNDER HOP GÅRD.

Gnr.41Bnr.1,2, Wernersholm. Wernerholmsveien 20 (utsilt ca 1830)

Werner Hosewinkel Christie kjøpte gården Hop 1784. Han satte i gang omfattende landskapsarbeider med anlegging av en holme på eiendommen. Han eksperimenterte med byggematerialer og bygget et hovedhus av stein, bjerkeris, kalk, leirjord og sand. Han bygde også opp en åttekantet kirke i pappmaché etter modell fra Peterskirken i Roma.

I 1829 overtok Michael Krohn eiendommen, han rev våningshuset og kirken som begge var i dårlig forfatning. Krohn bygget så et nytt våningshus i 1831-32, det vi i dag kjenner som Wernersholm. Det var her Bjørnstjerne Bjørnson bodde da han skrev "Ja, vi elsker" i 1858.

Huset ligger på en liten høyde med adkomst fra vei i syd og hage i nord. Det ble plantet en allé langs Wernerholmsveien. Holmen er forbundet med området rundt med to steinbroer, Hopsbroen i syd og en i nord (se under kommunikasjonslinjer).

Jørgen Pettersen kjøpte bruket med fossefall i 1879 og startet tekstilfabrikken PEDEK.

Sefrak-registrert. Eldre bebyggelse.

Gnr.41 Bnr.3/212?, Kloppedalen, antagelig nåværende adresse Tømmeråsen 33, (utskilt ca 1884) Utparselert i årene etter 1918. Eldre bebyggelse.

Gnr.41 Bnr.10/1184, Vestre Hop eller Store Hop, Hopsnesveien 24. (utskilt i 1839)
Eldre bebyggelse.

Gnr.41, Bnr.12, Nedre Nybø, Nybøveien 7, (utskilt fra bnr..11 i 1884)
Tidligere husmannaplass "Nygaard". Eldre bebyggelse.

Gnr.41, Bnr.13/260, Nøysomheten, Nøysomheten 19 (utskilt i 1830)
Opprinnelig husmannsplass fra slutten av 1700-tallet.
Lyststedet "Nøisomheten": Nøisomheten ble utskilt fra Hop gård til "proprietær" Isach Storm Eydesen. Det var han som bygget hovedbygningen som ligger på høyden nordøst for Wernersholm. Bygningen ligger der idag, og har adresse Nøisomheten 19. Huset har en symmetrisk plan med gjennomløpende midtgang og stue på hver side ut mot utsikten og hagen. Hovedfasaden og hagen er vendt mot syd.
Bruket ble delvis utparselert etter første verdenskrig og resten kjøpte Fana kommune i 1940. Eldre bebyggelse.

Gnr.41, Bnr.19, Nyhaugen, Gjerdeveien 9 (utskilt fra bnr.16 i 1884)
Eldre bebyggelse.

Gnr.41, Brn.23, Rosendalen, også kalt "Gesellergården", Østre Hopsveien 52 (utskilt fra bnr.16 i 1851)
Utparselert etter 1920. Sefrak-registrert. Eldre bebyggelse.

Gnr.41, Bnr.31, Rogneli, Nesttunveien 73 (utskilt i 1888)
Opprinnelig husmannsplass. Eldre bebyggelse.

Gnr.41, Bnr.32, Søre Hop eller Stølen, Trollhaugveien 76 (utskilt i 1830)
Opprinnelig husmannsplassen Hestatræet. Eldre bebyggelse.

Gnr.41, Bnr.35, Indre Hop, Frants Beyersvei 11 (utskilt i 1810)
Eldre bebyggelse.

NESTTUN GÅRD, gnr.42.

Gårdsområdet til Nesttun var bakkene sør og vest for Nesttunvannet. Gården grenset til Skjold i sørvest og Hop i nordvest, til Midttun i øst og Øvsttun i sørøst.

Det eldste kjente navnet på gården var Nedre Hjelmeland. Det var et navn som ble brukt i middelalderen og forsvant tidlig på 1500-tallet. Nesttun har siden vært eneste navn på gården. Gamletunet lå på haugen rett sør for Os-veien. I 1841 ble gården delt i to bruk og et bruk hadde tunet omtrent der hvor Nesttun torg er i dag. Det andre tunet lå på haugen vest for torget.

Gården hørte i middelalderen til Nonneseter kloster i Bergen. I 1528 fikk Vincent Lunge jordegodset til klosteret av Fredrik 1 og Lungefamilien hadde gården til 1680. Senere ble gården eiet av byborgere og drevet av paktere til siste halvdel av 1700-tallet, deretter har brukerne eiet gården.

Fra 1520-årene til 1696 var her som regel to bruk, senere bare ett frem til 1841 da gården ble delt i to. Omkring 1830 ble husmannsplassen Træet eller Nesttunhalsen ryddet og fra 1840 til ca 1870 var det tre tun på Nesttun. På slutten av 1800-tallet var det 4 gårdsbruk.

Aad Knudsen Gjelle har tegnet et kart som viser Nesttun gård i 1819, se vedlegg I.

Da jernbanen kom i 1880-årene og Nesttun Uldvarefabrik ble etablert ved elven, var grunnlaget lagt for det som skulle utvikle Nesttun som senter i Fana. Utparseleringen av tomter til boliger og veksten av Nesttun senter førte til at brukerne etterhvert la ned gårdsdriften.

BRUK UNDER NESTTUN GÅRD.

Gnr.42, Bnr.11, Sundtsvei 2

Størstedelen av bruket ble utparselert fra 1930.

Eldre bebyggelse. Her er det foretatt Sefrak-registrering.

Gnr.42, Bnr.22, Nesttunhalsen/Træet, Nestunhalsen 19 (utskilt fra bnr.11 i 1896)

Opprinnelig en husmannsplassen Træet. Utparselert på 1900-tallet. Eldre bebyggelse.

Gnr.42, Bnr.23, Nesttunmyra, Sundtsvei 17A (utskilt fra bnr.11 i 1896)

Eldre bebyggelse. Her er det foretatt Sefrak-registrering.

Gnr.42, Bnr.28, Bjørnsli, Nesttunbrekkka 26, (utskilt fra bnr.11 i 1898)

Eldre bebyggelse, sammenbygd våningshus og løe. Her er det foretatt Sefrak-registrering.

SKJOLD GÅRD, gnr.40.

BRUK UNDER SKJOLD GÅRD.

Gnr.40, Bnr.6, Vaulardal/Ramstadgården, Sundtsvei 54, (Utskilt fra bruk nr.4 i 1854)

Eldre bebyggelse. Gården er i drift.

MIDTTUN GÅRD, gnr.43.

BRUK UNDER MIDTTUN GÅRD.

Gnr.43, Bnr.2/245?, antagelig nåværende adresse Midttunveien 8.

Eldre bebyggelse.

2.2: UTBYGGING AV PLANOMRÅDET fra andre halvdel av 1800-tallet.

Boligutbygging.

Planområdet var først og fremst jordbruksland med gårdbebyggelse frem til andre halvdel av 1800-tallet. Den første villa-bebyggelsen kom langs den nye hovedveien fra 1860-årene og jernbanelinjen fra 1883. De nye kommunikasjonslinjene var viktig for planlegging og utbygging av de nye boligområdene fra slutten av forrige århundre.

Etter bybrannen i Bergen sentrum i 1916 var bolignøden stor. Årstad herred ble innlemmet i Bergen kommune i 1915 og hele Bergensdalen ble planlagt til boligbebyggelse. Dette skapte også en interesse for boligtomter i Fana. Boligbebyggelsen spredte seg langs jernbane og hovedvei fra Fjøsanger mot Hop og Nesttun. Den største konsentrasjonen kom ved Hop og Nesttun.

De nye parsellene fra Fjøsanger til Hop på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ble i hovedtrekk bebygget med store villaer på store tomter. Dette er også tilfelle på Hopsneset.

Fra mellomkrigstiden er tomtene og boligene som blir bygget i området mindre. I denne perioden er det innenfor planområdet bygget endel boliger tegnet av arkitekter innenfor den såkalte "Bergensskolen".

På slutten av 1800-tallet stod arkitektene Schak Bull og Jens Zetlitz M. Kielland i spissen for utviklingen av den særpregede "Bergens-stilen". Denne stilen eller skolen innenfor arkitektur som utviklet seg, tok utgangspunkt i eldre trehus og murbebyggelse for prosjektering av den nye lokalromantiske arkitekturen. Det som kjennetegnet "Bergens-skolen" i de kommende tiår var videreføring av eldre stedegne byggetradisjoner, tilpasning i terreng og miljø, og en grundig bearbeiding av prosjektene fra helhet til den minste detalj. Prosjektene har gjennomgående høy håndverksmessig kvalitet.

På 1920 og 30-tallet løftet arkitektene innenfor denne tradisjonen blikket opp og ut av den bymessige bebyggelsen, og fant inspirasjon i vestnorsk byggeskikk generelt. Dette kan vi se hos bl.a. Fredrik Konow Lund, Johan Lindstrøm og H.W.Rohde. Det var imidlertid ikke bare den vest-norske byggetradisjon som var inspirasjonskilde for disse arkitektene. Ole Landmark var også inspirert av den gamle murbebyggelsen fra renessanse og barokk. Påvirkningen fra Arts- og Craft-bevegelsen i England og USA stod sentralt for utviklingen av "skolen".

Planområdet består i hovedsak av eneboliger og små hus i rekke. Unntakene er boliger i forbindelse med Pedek industrier og Nesttun sentrum.

Utbyggingen i planområdet har stort sett vært uregulert. Før 1950-årene er det i noen tilfeller blitt tegnet opp parselleringsplaner, f.eks. Pedek hageby fra 1946. Fra 1970-tallet har det ved utbygging av større tomter og

områder blitt utarbeidet reguleringsplaner. I løpet av de siste tyve årene er det bygget en del rekkehus i området.

Store deler av planområdet kan betegnes som “selvgrodd” hvor enkelt-tomter er blitt lagt ut for salg. Kjøperen har selv valgt hvilke type hus som skulle bygges.

Naustmiljø og badeanlegg.

I de delene av planområdet som grenser til Nordåsvannet har en stor del av gårds- og boligeiendommene tilgang til vannet ved naustplass, båtopptrekk og /eller badehus.

Sentrumsutbygging.

Nesttun vokste fram som et bygdesentrum fra 1880-årene med kirke kommunehus, handel, håndverk og industri, hotell-og kafé-drift.

På Paradis vokste det fram et lokalt senter på slutten av 1930-årene med butikker, post, bank og andre servicefunksjoner.

De første skolene i området.

Fana var ganske godt dekket med skoler i fra 1850-årene og utover. Det var da tre faste skoler og tre omgangsskolekretser.

I Wernerholmvegen 21b ble det drevet privatskole, Døscherskolen, fra 1903 til 1950. Skolen ble flyttet ned i 21 da dette huset ble bygget i 1920-årene.

I tilknytning til Pedek ble det drevet en fabrikkskole i Wernerholmvegen 37a, her gikk barna til de ansatte ved fabriken.

Den første skolebygning for Storetvedt allmueskole ble tatt i bruk i 1883. Skolehuset lå den gang på tomten til dagens Paradis skole. Den eldste delen som står idag er “den nye “ skolebygningen som stod ferdig i 1917, tegnet av E. Ross. Neste byggetrinn ble tegnet av G.Fasting og oppført i 1939.

Utbyggingen av området er videre beskrevet under gårdsnavn etter geografisk beliggenhet, fra nord og sørover.

Utbygging av området under GAMLEHAUGEN, gnr.14

Området under Gamlehaugen ble rundt siste århundreskiftet solgt ut som større eiendommer. Flere av disse eiendommene ble drevet som jordbruk og gartneri.

Området som i dag kalles Ny Paradis ble utparsellert mellom 1920 og 1939. Her har utbyggingen vært konsentrert, mens resten av området bærer preg av en gradvis fortetting.

Ny-paradis.

Ny-Paradis ble bygget ut til villaområde i mellomkrigstiden. Skipsreder Jacob Kjøde eide en større eiendom og solgte ut tomter på ca 1 mål til det som i dag heter Ny-Paradis. Dette var små tomter i forhold til størrelsen på tomtene på Paradis. Tomtene ble solgt ut enkeltvis til private utbyggere.

Ved planlegging av villaene på Ny-Paradis er det brukt arkitekter som Johan Lindstøm, Peter og Kirsten Andersen, Lars Krogseth, Ove Bang, Kristian Bjerknes, Torgeir Alvsaker m.fl. Flere av disse arkitektene tilhørte de såkalte "Bergensskolen".

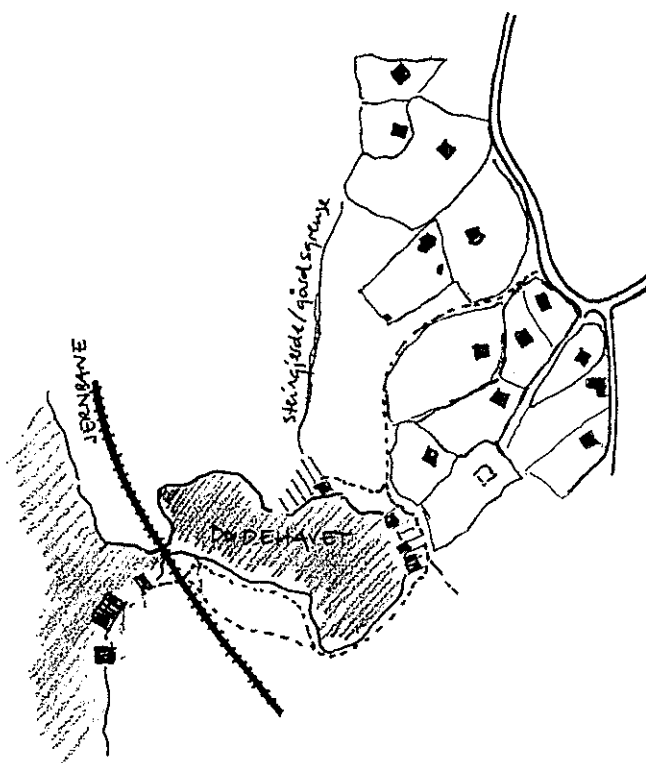
Det er i hovedsak trevillaer med murer som fundament. Tilpasning av bygning, hageanlegg og vei til landskapet har vært viktig for arkitekter og utbyggere. Ny-Paradis fremstår idag som et villaområde med gode kvaliteter både bygningsmessig og strukturelt. Svært mange av de kvaliteter som var planlagt inn i området er tatt vare på. Området er bygget ut gjennom en periode på ca.15 år, mellom 1925 og 1940. Bygningene har ikke et enhetlig uttrykk, men representerer ulike arkitektoniske uttrykk innenfor en tidsperiode.

Utbygging av området under STORETVEIT gnr13. PARADIS bnr.2.

Området under Paradis er i første omgang bygget ut fra 1901- 1925.

I området ble det bygget store villaer vesentlig i ny-klassisistisk og jugend stil. De fleste husene er bygget i tre og står i store hager beplantet med store hekker, løvtær, frukttrær, bærbusker og prydvekster. Det har forgått en gradvis fortetting av området ved fradeling av tomter.

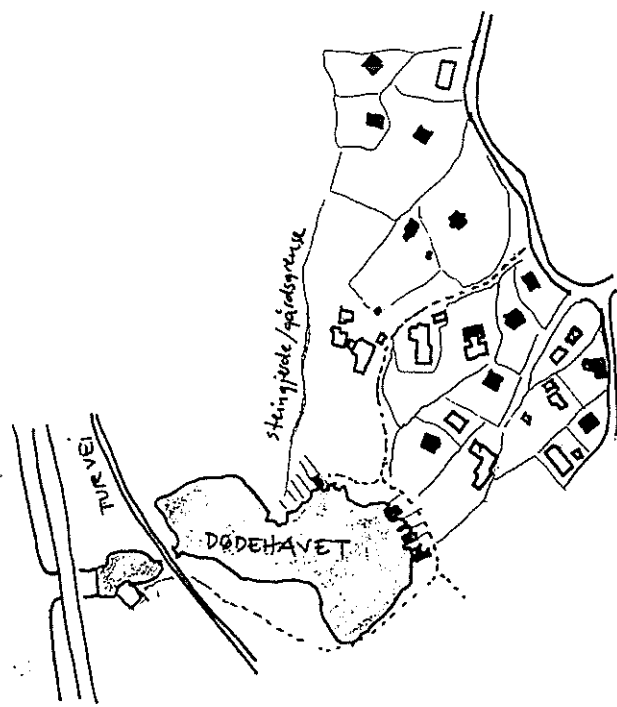
Det lokale senteret på Paradis, rundt Paradiskrysset, vokste fram fra slutten av 1930-årene med butikker, post, bank og andre servicefunksjoner.

Illustrasjon nr. 1.

Utsnitt av **PARADIS** ca.1925.

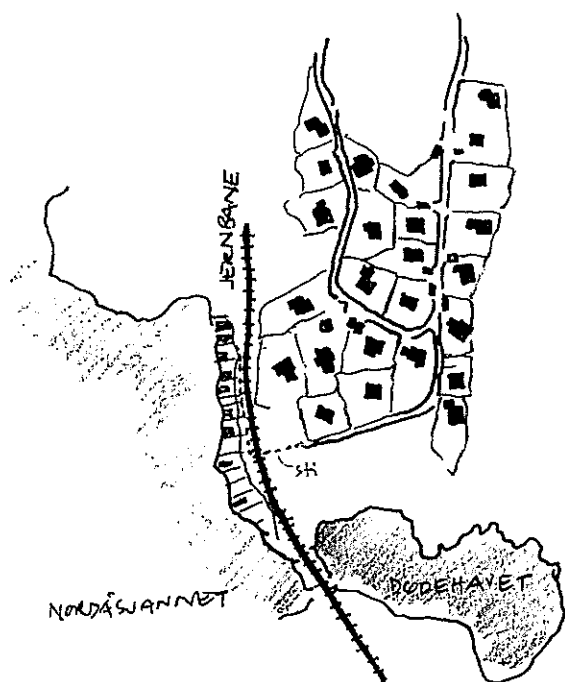
Området ble først solgt ut til relativt store tomter og bygget ut til villaområde mellom 1902 og 1920. Til villaene hørte det naust-tomter ved Dødehavet. En sti fører ned til Dødehavet og videre ut til Nordåsvannet.

Samme utsnitt i dag.

Det er bygget noen nye boliger ved fradeling av tomter. Det er også revet noen hus og bygget nye på samme eiendom. Utløpet fra Dødehavet er i dag så og si fylt igjen.

Illustrasjon nr. 2.

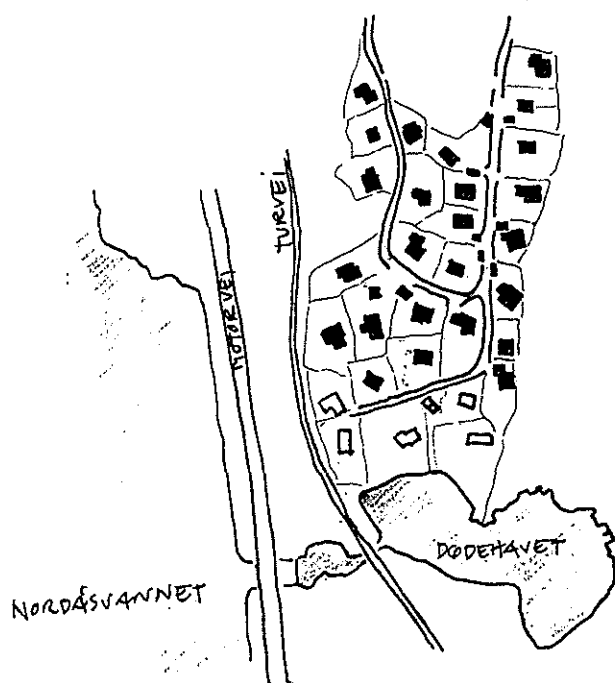

Utsnitt av NYPARADIS ca.1940.

Området ble bygget ut over en periode på femten år, fra 1925-40.

Tomtene var på ca.1 mål bebyggt med to etasjers villaer, hovedsaklig i tre.

Til boligene hørte naust-tomter. Stien ned til naustene gikk over en bro over jernbanelinjen.

Samme utsnitt i dag.

Det er bygget noen få nye boliger. Jernbanen er lagt ned, og traséen er gjort om til sykkel- og turvei. Broen over jernbanetraséen er revet.

Sjølinjen er i dag fylt ut og naustene revet, her ligger motorveien Fritz Riebers vei. Det er lagt ut flytebrygger på vestsiden av veien.

Utbygging av området under HOP gnr.41

Området rundt Wernersholm.

Etter at jernbanen kom bygget en rekke velstående bergensere seg store villaer på Hop. De første villaene som ble bygget lå på høydedraget i den tidligere utmarken mellom Paradis og Wernersholm. Tomtene var store og lå i et småkuppert landskap med furuskog med innslag av løvtrær. Villaene ble hovedsaklig bygget i tre i sveitserstil eller med andre nasjonal-romantiske innslag. Eiendommene fikk ofte navn som viste til deres beliggenhet eller tilknytning til naturen.

Villaene lå høyt og fritt med store hageanlegg. Mange av de store villa-tomtene hadde strandlinje til Nórdåsvannet, her ble det satt opp naust og badehus. I strandlinjen innenfor den nye motorveien langs Nórdåsvannet ser vi flere eksempler på slike badehus.

Naturparkene kom på mote på slutten av forrige århundre, et eksempel er Nygårdsparken i Bergen. Flere av villaeierne fulgte opp med anlegg rundt sine boliger. Landskapet rundt Nórdåsvannet gav muligheter for kombinasjonen mellom den anlagte delen av hagen og den gamle furuskogen. Disse anleggene gav landskapet en ny karakter; jordbrukslandskapet med inn- og utmark var i endring.

Utbyggingen av området fortsatte utover i vårt århundre hvor arkitekter som Ole Landmark (1885-1970) og H.W.Rohde (1890-1961) tegnet flere villaer i området. Disse arkitektene tilhørte begge den såkalte "Bergensskolen" (se s.14)

Ole Landmark har f.eks. tegnet trevillaen i Wernersholmvegen nr.23. Hans arbeider er spesielt godt representert på Hopsneset.

Rohde har bl.a. tegnet en samling villaer i Nordahl Griegs veg. Husene er tegnet på 1930-tallet, og er alle oppført i tre med grunnmurer, utvendige skorsteiner, hagemurer og terrasser av gråstein. I prosjekteringen av villaer på 1930- og 40-tallet hadde Rohde den vestnorske gårds- og seterbebyggelsen som forbilde med hensyn til form og materialbehandling. Rohde tegnet også sin egen villa i Wernersholmvegen nr.21c.

Utbygging i forbindelse med Pedek.

I forbindelse med etableringen av Pedek industrier ble det bygget arbeiderboliger i fabrikkområdet. Dette var lamellhus i tre med en- og to-roms leiligheter. Leilighetene hadde ikke innlagt vann, men spring med vann til klesvask i kjelleren. Drikkevann hentet familiene fra brønnen. Toalettene var kaggedo i eget hus. Ved fabrikkområdet og Hop stasjon dannet det seg et lite tettsted med butikk og flere boliger. Det var et klart skille mellom folk som bodde på sør-siden og nord-siden av Hopsbroen. På nord-siden bodde de velstående i villaer, mange arbeidet i byen.. På sørsiden bodde fabrikkens arbeidere og andre innen håndverk og service.

I 1945 kjøpte Pedek ca.40 mål av "Gesellergården" mellom Hop og Nesttun-vannet, og fikk utarbeidet en parselleringsplan ved arkitekt E.Ross for **Pedek hageby**. De første husene ble bygget i 1948, og var tiltenkt arbeidere og funksjonærer på fabrikken. Planen var å bygge 36 hus i to etasjer, med en større leilighet i første etasje og mindre leiligheter i annen. Det ble oppført syv hus med to leiligheter og en enebolig i området. Alle er tegnet av ark.E.Ross og er oppført i "engelsk hulmur" med etasjeskiller og tak i tre, som det står beskrevet i byggeanmeldelsen. Husene har adresse til Ankerveien, og er i bruk som bolig.

Pedek hageby fra rundt 1950. Foto hentet fra Lorentzen, Bernt: "Pedek med Hopsfossen 75 år."

Boligutbygging i området mellom Hop stasjon og Nesttun.

På haugen mellom Pedek fabrikker og Nesttun lå det flere gårdsbruk.

På slutten av 1800-tallet ble det bygget en del nye boliger i området, det var trehusbebyggelse langs ferdssårene. Dette var ikke bare store trevillaer, men også en del mindre trehus.

Fram til 1930-tallet ble nordre del av området bebygget, se kart fra 1920-tallet (vedlegg nr.III). Området er gradvis fortettet, med en hovedvekt på etterkrigsbebyggelse i den søndre delen.

Pedek hageby ble bygget fra 1948, disse husene har adresse til Ankerveien.

Boligutbygging på Hopsneset.

På Hopsneset ligger to gårdsbruk: Vestre Hop (41/10) og Indre Hop (41/35).

I begynnelsen av vårt århundre var landskapet på østsiden av Nordåsvannet preget av store villaer med parklignende hager. Eneboligene lå fritt til oppå hauger eller ned mot vannet, og var godt synlig i landskapet. Her på Hopsneset har eiendommene stort sett beholdt sin utstrekning, og terrenget på disse eiendommene har stort sett bevart sin karakter.

Rundt 1.verdenskrig ble det solgt ut en del store tomter til villa-utbygging, her har Ole Landmark vært arkitekt for flere store anlegg. Ole Landmark var inspirert av murbebyggelse fra barokk og renessanse, og spesielt av Baroniet i Rosendal. På Hopsneset tegnet han villa-anlegg hvor bygningene var satt opp i mur med store hageanlegg. Ved siden av videreføring av en murtradisjon, viser disse anleggene et samspill mellom bygning, terreng og vegetasjon. Hageanleggene ble planlagt sammen med resten av anlegget. Ole Landmark arbeidet med prosjektene sine fra helhet og ned til den minste detalj, dette er noe av det som er fremhever hans bygninger framfor mange samtidige bygninger.

Anlegg tegnet av Ole Landmark på Hopsneset har adresse Frantz Beyersveg 33, Øvre Hopsnesvegen 1 og 16, Hopsnesvegen 20, 21 og 120. Øvre Hopsnesvegen 1 og Hopsnesvegen 21 fikk på begynnelsen av 1980-tallet bruksendring til kontorformål.

Det er bygget endel villaer på Hopsneset utover vårt århundre. Dette har vært en spredt fortetting. På 1980-tallet har det vært oppført en samling nye eneboliger på Marmorneset.

Naustmiljø på Hopsneset.

På nord-øst-siden av Hopsneset ligger et naustmiljø, dette er naust som er bygget i løpet av første halvdel av vårt århundre. Flere er bygget opp med gråsteinsmurer og tre. De ligger skjermet og godt til og er fremdeles i bruk. Motorveien fra 1980-årene ligger rett øst for naustmiljøet, og skiller dette fra naustmiljøet ved Pedek fabrikker. Innenfor motorveien ligger også en rekke badehus som tilhører villaene oppe på haugen, i Wernerholmsvegen og området rundt.

Området Nybøveien og Hopsåsen.

Langs den nordre delen av Nybøveien ligger en boligbebyggelse fra slutten av siste århundre og begynnelsen av vårt eget. Dette er eneboliger på relativt små tomter som grenser til veien.

Hopsåsen er tidligere utmark som i stor grad er bygget ut etter de annen verdenskrig. Åsen ligger med høyt og solrikt med utsikt over Nordåsvannet. Området er dominert av eneboliger.

Delar av Hopsåsen og Venåsen ble regulert til boligfelt med eneboliger i 1954. Denne planen er i liten grad fulgt. Området er bebygget med færre eneboliger på større tomter enn planlagt.

I Hopsåsen er flere villaer tegnet av Fredrik Konow Lund og Per Grieg.

Utbygging av området under NESTTUN gnr.42.

Nesttun sentrum.

Det eldste kartet vi kjenner fra Nesttun er tegnet av Aad Knudsen Gjelle i 1819 (Vedlegg I). Kartet viser beliggenheten til Nesttun gård, elven, vannet, terrengformasjoner, veien videre til Hop sett gjennom Aad Gjelles øyne. Legg også merke til veien som gikk over Kloppedalen.

Nesttun vokste fram som et bygdesentrum i 1880-årene. Hardangerveien ble bygget i 1875-77, og kirken på Midttun ble bygget og tatt i bruk som erstatning for kirken på Birkeland. I 1883 åpnet Vossabanen med stasjon på Nesttun, og i 1888 ble Nesttun Ullvarefabrikk etablert.

Dette førte til en senterdannelse på Nesttun med kirke, kommunehus, handel, håndverk og industri, hotell-og kafé-drift.

I Sundtsvei 2 ligger fremdeles gårdsbebyggelsen til gnr.42 bnr.11, Nesttun. Dette er den andre delen av Nesttun gård fra 1841. Størstedelen av bruket ble utparsellert fra 1930.

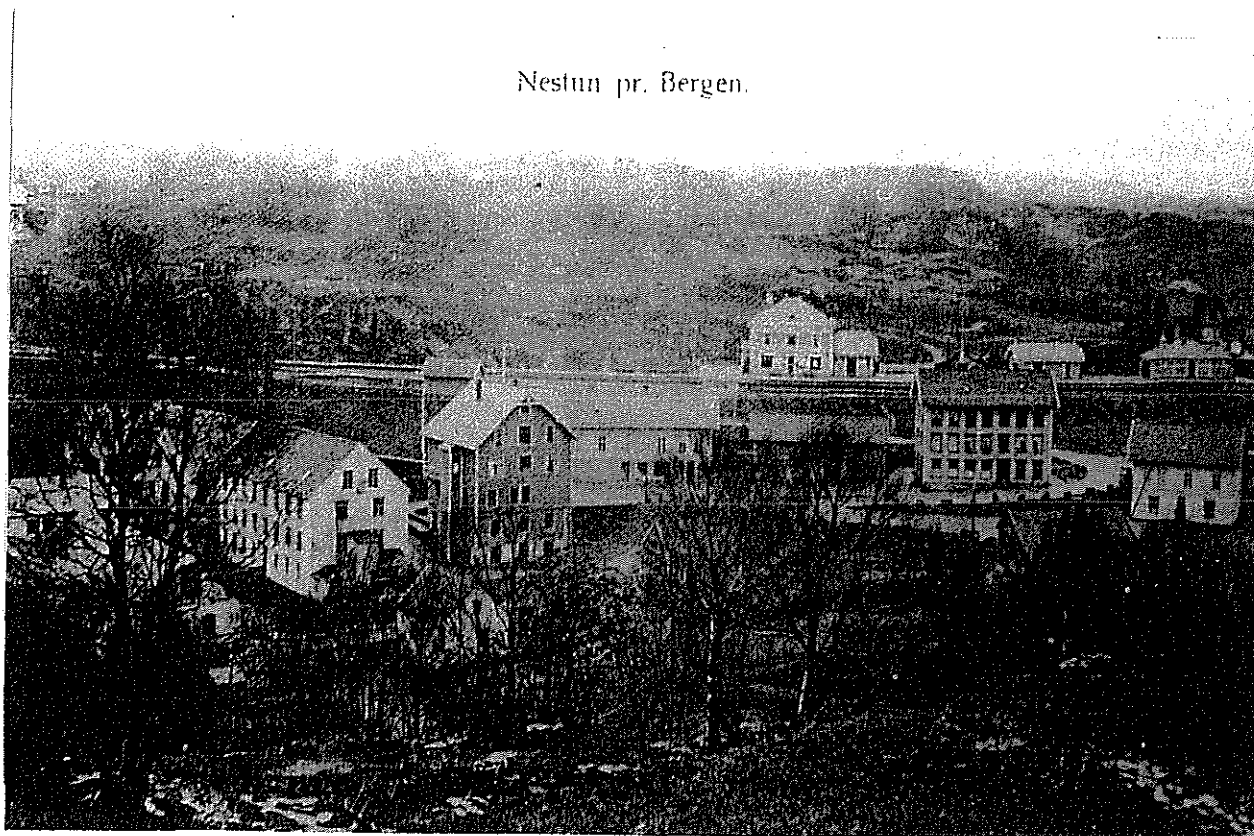
Nesttun sentrum sett fra nord våren 1907. I forgrunnen ser vi de to brukene under Nesttun. Bruk nr.11 ligger til høyre. Foto er hentet fra kalender utgitt av Fana historielag.

Tettbebyggelsen på Nesttun utviklet seg langs Nestunvegen og Hardangerveien.

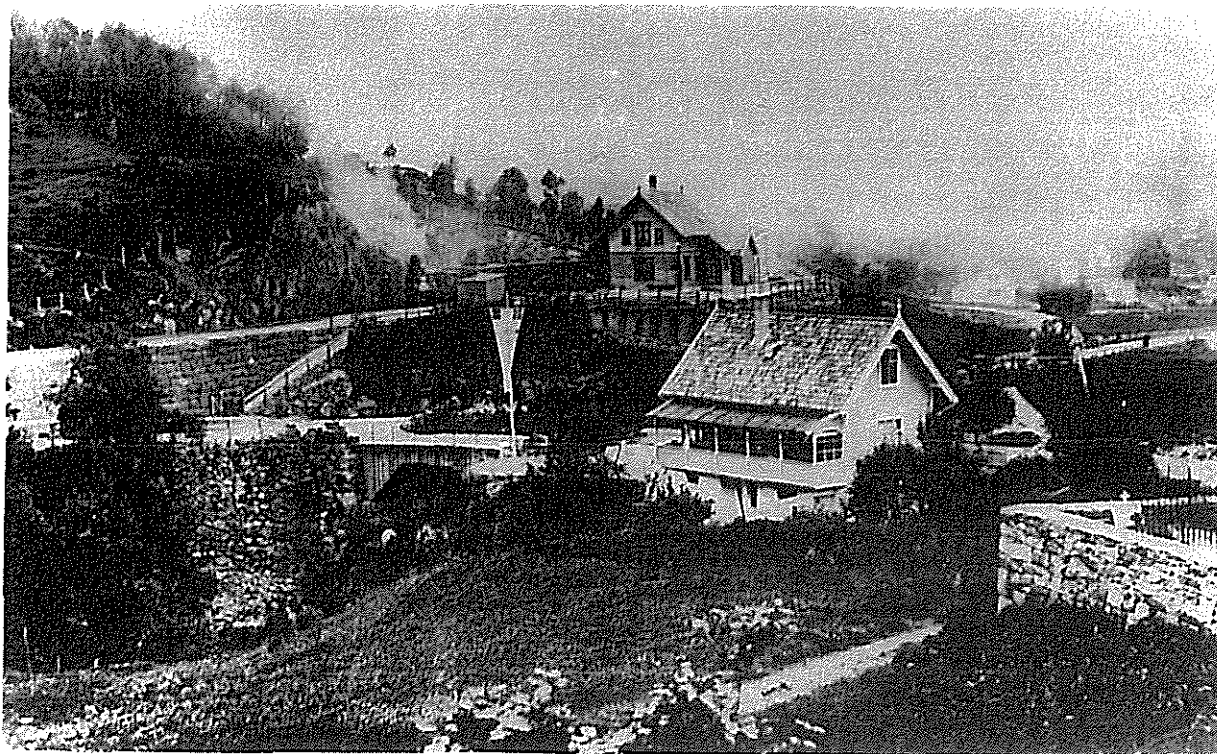
Handel utviklet seg langs Nesttunvegen, og langs Hardangerveien ble det bygget boliger tilknyttet Nesttun Ullvarefabrikk.

Det gamle kommunehuset i Hardangerveien 4 var fra 1885. Dette ble revet i 1997. Det "nye" kommunehuset i Hardangerveien 6 og 8 ble bygget i 1904.

Nesttun pr. Bergen.

Fotografiet viser sett fra øst i Nesttun sentrum rundt 1910. Til venstre ligger Nesttun Ullvarefabrikk. Lenger bak litt til høyre ligger Nettelund-huset og bak det igjen Nesttun jernbanestasjon. Dette er et gammelt postkort hentet fra kalender utgitt av Fana historielag. Fotografen er ukjent.

Fotografiet viser Nesttun sett fra sør ca.1894, huset i forgrunnen var antagelig en skysstasjon. I bakgrunnen ligger den gamle stasjonsbygningen (nå Ål stasjon). Foto hentet fra kalender utgitt av Fana historielag. Fotografen er ukjent (Stein Thowsens Bergenssamling).

668. PARTI FRA NESTUN

ENEBERETTIGET K. KNUDSEN & CO. A.S. BERGEN.

Fotografiet fra ca.1915 viser Hardangerveien med "Brostuen" til høyre og det gamle kommunehuset til venstre (revet i 1996).

Stasjonsområdet på Nesttun ligger på et platå over Nesttun sentrum, jernbanelinjen stiger fra Kloppedalsmyren p.g.a. høydeforskjell mellom Hop og Midttun. Nesttuns gamle stasjonsbygning fra 1883 var tegnet av ark.B.Lange, denne bygningen ble flyttet til Ygre stasjon i 1904. Den nye stasjonbygningen på Nesttun ble tegnet av ark.Paul Due og bygget i 1904. Bygningen ble revet i 1981. Lagerbygningen som står igjen på stasjonsområdet kan vi se på bilde fra området tatt omkring 1910 (se s.26).

I 1927 ble det vedtatt en reguleringsplan for Nesttun sentrum. Denne planen har i stor grad forblitt en papiplan.

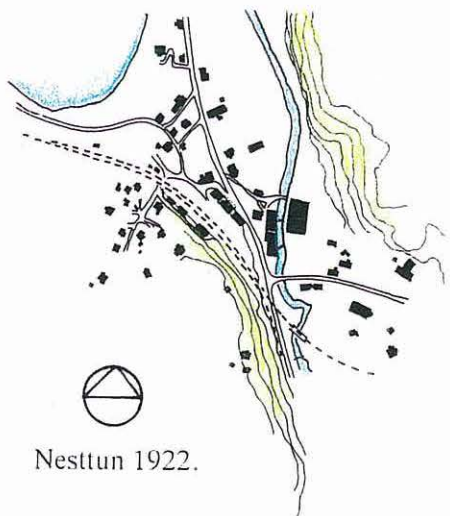
I 1957 ble det vedtatt en ny reguleringsplan for Nesttun. Det ble planlagt en ny vei langs elven ;Østre Nesttunvegen, en tofelts nordgående vei. Nesttunvegen ble enveisregulert sydover. Langs Østre Nesttunveg skulle det bygges kvartalsbebyggelse. Hovedtrekkene i denne planen er fulgt.

I 1961 ble et bygg for Domus bygget på søyler over elven. Gjenbyggingen av Nesttun elven er regulert med parkeringshus i 1980 og forretningsgård i 1997.

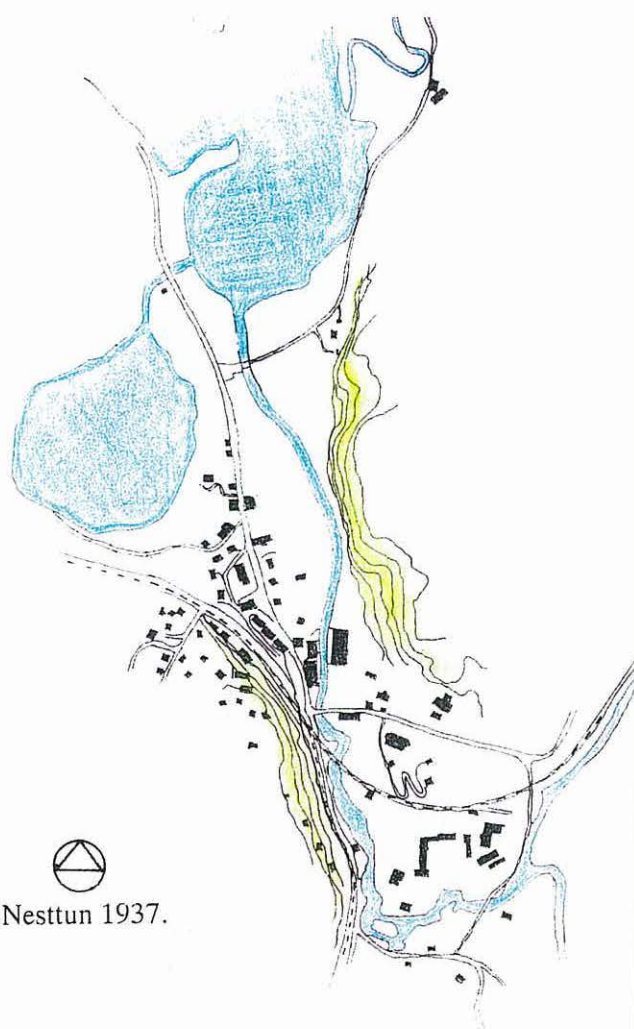
Utviklingen av Nesttun sentrum kan leses i kartfremstillingen i illustrasjon nr. 3. Elven og topografien har vært viktige forutsetninger for utviklingen av Nesttun som et knutepunkt for kommunikasjon, industri og handel. Det er først i løpet av de siste 20 år at elven er bygget igjen, og denne delen av Nesttun har endret karakter.

Illustrasjon nr. 3:

Utvikling av Nesttun sentrum i vårt århundre.

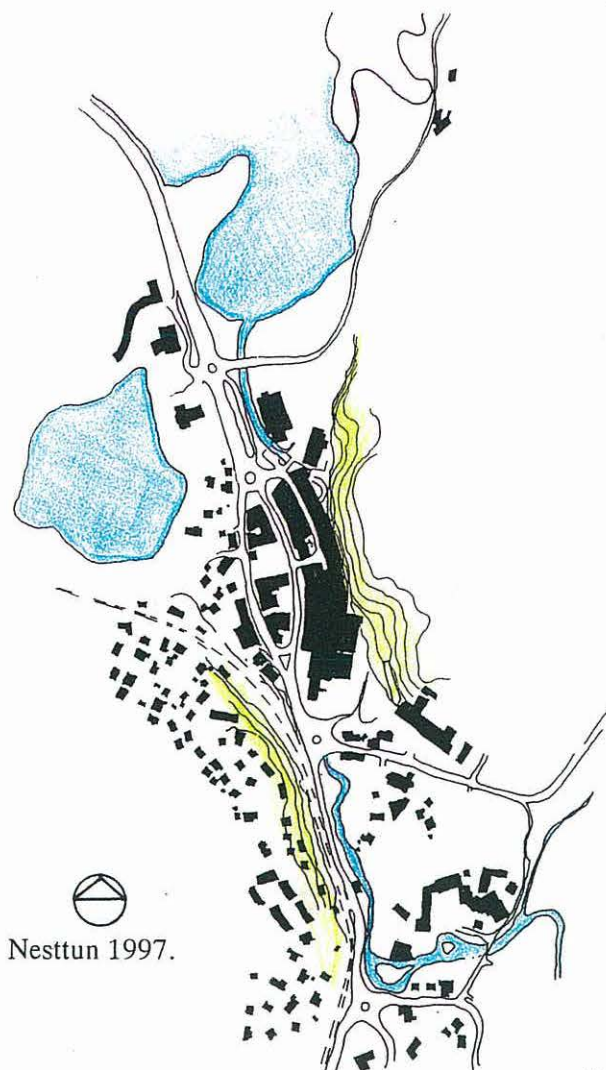
Nesttun 1922.

Nesttun 1937.

Nesttun 1951.

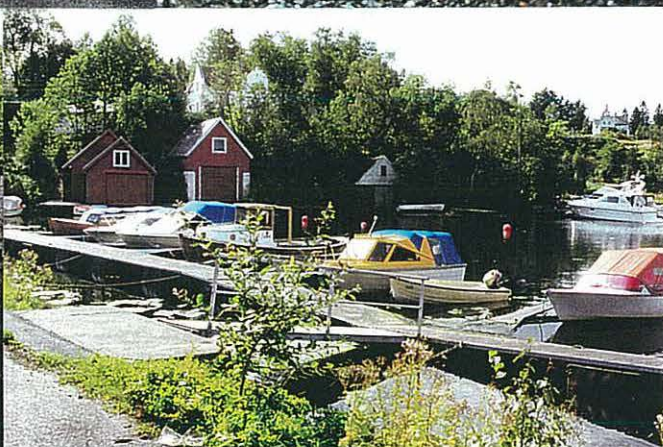
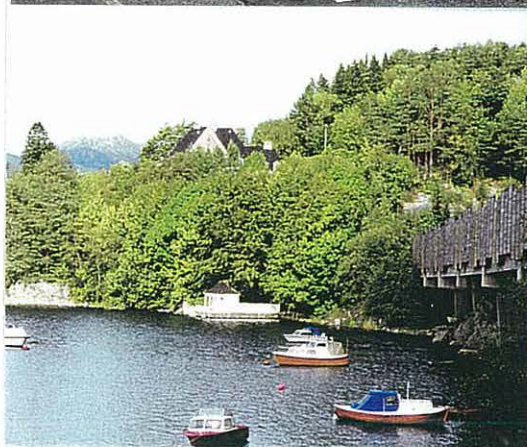
Nesttun 1997.

Boligutbygging under deler av NESTTUN, gnr.42 og SKJOLD, gnr.40..

Utbyggingen av det som i denne kommunedelplanen kalles Nesttun-vest, har i hovedsak foregått etter krigen. Også dette området er stort sett bygget ut uten stadfestede reguleringsplaner fram til 1970-tallet. Området bærer i stor grad preg av det “selvgrodde” med en hovedvekt av eneboliger på tomter rundt et mål. De siste 20-30- årene har det vært bygget tettere med rekkehus og boliger i “tun”.

Deler av området er forholdsvis tett utbygget, men det blir også drevet jordbruk i området. På Ramstad gård er det fremdeles gårdsdrift.

12,

KAPITTEL 3: KOMMUNIKASJONSLINJER.

Bildene viser (øverst fra venstre): Rundkjøring nord for Nesttun, Hopsbroen, steinbro nord for Wernersholm, Wernersholmvegen med Wernersholm, gamle Hop stasjon, rester av jernbaneskinner på Nesttun, strandlinje ved Skiparviken, naustmiljø nord på Hopsneset.

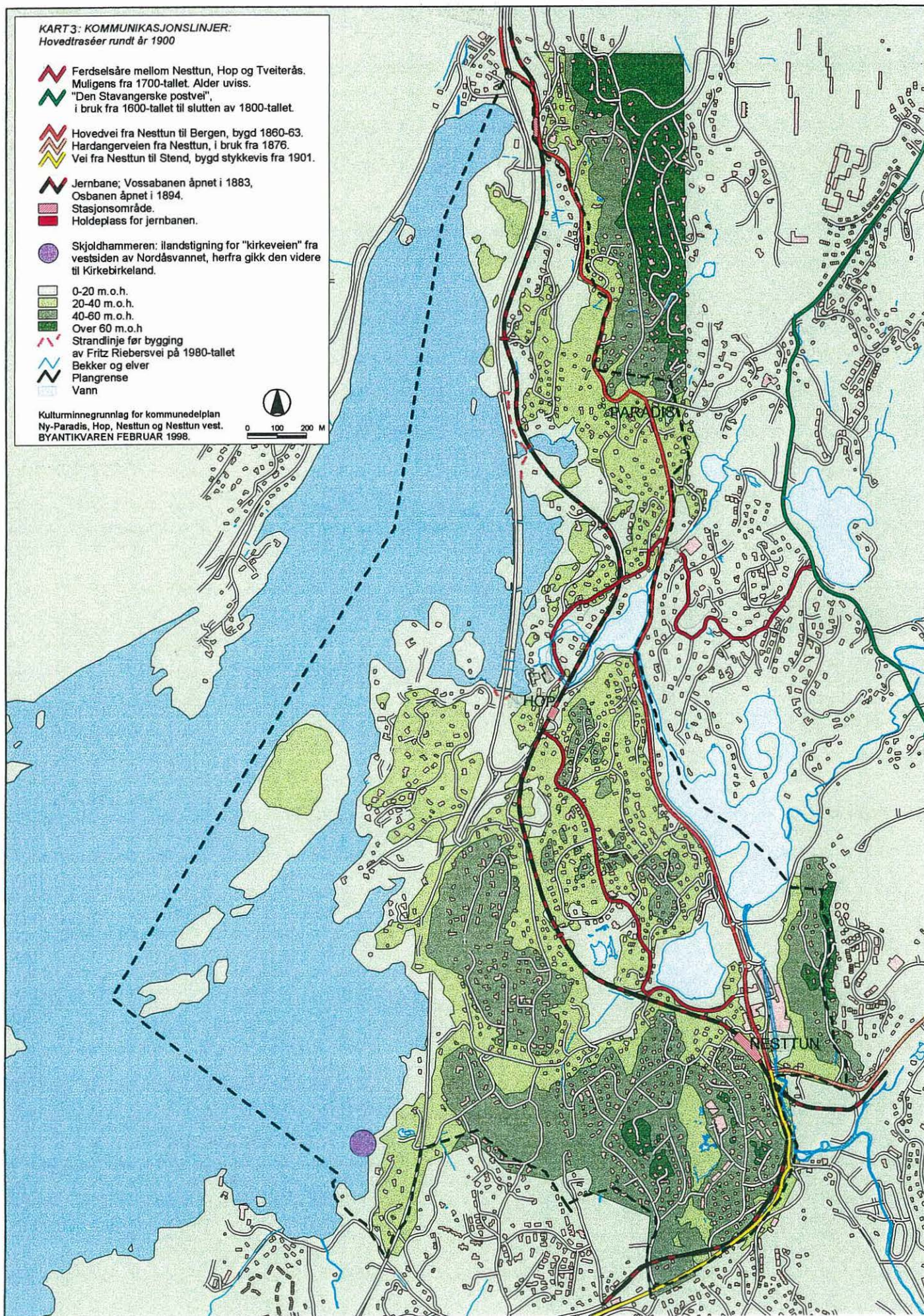
Foto: Solveig Mathiesen 1997/98.

30 20

KART 3: KOMMUNIKASJONSLINJER:
Hovedtraséer rundt år 1900

- Ferdselsåre mellom Nesttun, Hop og Tveiterås.
Muligens fra 1700-tallet. Alder uvisst.
- "Den Stavangerske postvei",
i bruk fra 1600-tallet til slutten av 1800-tallet.
- Hovedvei fra Nesttun til Bergen, bygd 1860-63.
Hardangerveien fra Nesttun, i bruk fra 1876.
- Vei fra Nesttun til Stend, bygd stykkevis fra 1901.
- Jernbane; Vossabanen åpnet i 1883,
Osbanen åpnet i 1894.
- Stasjonsområde.
- Holdeplass for jernbanen.
- Skjoldhammeren: ilandstigning for "kirkeveien" fra
vestsiden av Nordåsvannet, herfra gikk den videre
til Kirkebirkeland.
- 0-20 m.o.h.
- 20-40 m.o.h.
- 40-60 m.o.h.
- Over 60 m.o.h.
- Strandlinje før bygging
av Fritz Riebersvei på 1980-tallet
- Bekker og elver
- Plangrense
- Vann

Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan
Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun vest.
BYANTIKVAREN FEBRUAR 1998.

KAPITTEL 3: KOMMUNIKASJONSLINJER.

Fanas historie er nært knyttet til Bergen. For folk i Fana var byen en viktig markeds plass. Kommunikasjonslinjene var orientert mot byen. De fleste kjøreveiene i Fana er bygget ut fra midten av 1800-tallet. Før dette var det gangveier, fotstier, eller ride- og kløvveier, såkalte reidsleveier. Bøndene brukte hest og kløv for å frakte melk og andre varer til byen, rideveiene var forbundet med postveien til byen. I 1770-årene var "Den Stavangerske postvei" karakterisert som en god kjørevei fra Natland og inn til byen.

Sjøen var også en viktig ferdselsvei. Bøndene langs Nordåsvannet brukte båten til frakt av folk og varer. Kommunikasjon via jernbane og vei var en klar forutsetning for utbyggingen av Fana fra slutten av forrige århundre. Jernbanen ble en viktig kommunikasjonsåre både i forhold til frakt av varer for bønder og industri, og for muligheten for folk å bosette seg i området samtidig som de arbeidet i byen.

Vi kan se på Krokien over Trakten Natland-Valle-Fane fra 1914 at de fleste av veitraséene nord i planområdet allerede var i bruk. (Vedlegg nr.II)

3.1: VEIFAR.

Den gamle byveien fra Skjoldhammeren via Hop, Tveiterås og Natland.

Det gikk et veifar fra Skjoldhammeren til Hop og mot byen allerede på 1700-tallet, det er usikkert hvilken standard og trasé den hadde. Den gamle Hopsbroen er en del av denne veien.

Bøndene på gårdene rundt Nordåsvannet bygde Hop bro som en trebro i 1726. Denne broen ble revet og en ny trebro ble oppført i 1760-årene. På et udatert foto fra 1800-tallet kan vi se Wernersholm med bondeveien og dagens steinbro. Det er mulig at broen ble bygget i første halvdel av 1800-tallet av konsul Krohn i forbindelse med oppføring av nytt våningshus. Dette er en steinbro med fire hvelv. Broen har gjennomgått en rehabilitering i 1996.

På nordsiden av holmen ligger det også en steinbro med som er en del av ferdselsåren, dateringen av denne broen er usikker. Broen har tre hvelv.

Iflg. skriftlige kilder skal dette gamle veifaret ha gått fra Stend til Sørås, over Skjold og Hop, og derfra videre til Bergen.

På Aad Knutsen Gjelle sitt kart fra over Nesttun fra 1819 (vedlegg nr.I), er det tegnet inn en vei over Kloppedalen. Det går ingen vei her i dag. Antagelig var det denne veien som gikk fra Skjold til Hop.

På Aad K. Gjelle sitt kart er også veien forbi Nesttun til Hop tegnet inn.

Veien fra Hop og videre inn til Bergen gikk sannsynligvis forbi Nøisomheten og over til Tveiterås der den

gikk inn på "Den Stavangerske postvei". I det skriftlige materialet er denne veien nevnt flere ganger. I Fana bygdebok (bind 2) er også en annen trasé nevnt fra Skjold og Hop til Storetveit og inn på postveien ved Landås.

Fotografiet viser Hopsbroen sett fra vest, bildet er tatt på 1800-tallet. Foto er hentet fra Billedsamlingen, UBB, fotograf ukjent.

Kirkeveier og postvei.

Fra gårdene rundt Nordåsvannet kom folk sjøveien til Skjoldhammeren når de skulle til kirke. Folk på vestsiden av Nordåsvannet dro fra Kyrkjetangen med båt over til Skjoldhammeren. Herfra gikk veien over Skjold, opp Svartsmoget til Slåtthaug, videre forbi Lilletveit og opp Birkelandsbakken til Birkelandskirken. Gårdene i Sandalen, Sædalen, Storetveit og Årstad brukte "Den Stavangerske postvei" til kirken.

"Den Stavangerske postvei" fulgte østsiden av Bergensdalen over Natland, Sandalen, Midttun, Ulsmåg, Kirkebirkeland, Vallaheiene og videre til Os. Postvesenet i Norge ble opprettet i 1647. Det kom da igang regelmessig postgang mellom Bergen og Oslo. Postforbindelsen mellom Bergen og Stavanger startet også på denne tiden, men var mer sporadisk. Den lå nede flere ganger. "Den Stavangerske postvei" var i bruk som postvei fra 1647, men da bare sporadisk fram til 1786 da forbindelsen ble fast.

Hovedveien mellom Bergen og Nesttun fra 1860-årene. Veiene videre fra Nesttun.

Den nye veien mellom Nesttun og Bergen ble bygget fra 1860-63. Veien fulgte samme trasé rundt og i planområdet som Statsminister Michelsensvei og Nesttunveien i dag. Da veien var ferdig bygget, ble den gamle veien fra Midtun over Natland til Bergen lagt ned som hovedvei.

Hardangerveien ble bygget i 1870-årene. Veien videre sørover fra Nesttun til Stend ble bygget stykkevis fra 1901 og utover.

3.2: NORDÅSVANNET; Ferdselsvei, fiskeplass og rekreasjon.

Nordåsvannet var en viktig ferdselsvei for bøndene. De fraktet varer og folk i båter over og langs vannet. Bøndene fisket i Nordåsvannet og sør-vestover forbi Strømme.

I lystgårdenes tid dro byfolk fra Fjøsanger og sørover til Hop og til Nordås. Fra Nordås gikk det vei videre til Stend. Byfolket dro på båtturer bl.a. med vengebåter på Nordåsvannet.

På slutten av 1800-tallet anskaffet noen av de nye villaeierne seg dampyachter som de satte på vannet.

Senere ble kajakk-roing en fremtredende sport på Nordåsvannet. Fane Roklubb ble stiftet i 1916 med klubbhus innerst i Fjøsangerbukten.

Vannet har i alle år innbudt til rekreasjon for beboerne og for besøkende. Lang strandlinjen ble det bygget naust og badehus. Det har vært og er et yrende liv langs og på vannet sommerstid. Som følge av utbyggingen og lettere transportmuligheter ble Nordåsvannet tilgjengelig for langt flere. Av offentlig tilgjengelig strandlinje innenfor planområdet har vi i dag Gamlehaugen og Skjoldsbukten.

Vinterstid når vannet frøs kunne folk gå på skøyter rundt vannet. Her ble det tidligere arrangert skøyteløp. Nordåsvannet er fremdeles i bruk til flere av disse aktivitetene.

Motorveien Frietz Riebersvei ligger i dag som en barriere mellom bebyggelsen og deler av Nordåsvannet.

3.3: JERNBANEN.

Jernbanen mellom Bergen og Voss ble åpnet i 1883. Osbanen ble åpnet i 1894. I 1904 ble den smalsporede banen bygd om til bredt spor, og Bergensbanen Oslo-Bergen ble åpnet i 1909.

Bygging av jernbanen har hatt stor betydning for endringer av kulturlandskapet fra et jordbrukslandskap til et landskap preget av bolig , næring og industri.

Vossabanen hadde fra starten stasjoner på Fjøsanger, Hop og Nesttun.

Fjøsanger stasjon (bygget 1883) lå øst for jernbanelinjen like ved dagens bro-overgang til Gamlehaugen, stasjonsbygningen ble revet i 1983.

Gamle Hop stasjon (bygget 1883) lå på vestsiden av jernbanelinjen. Stasjonsbygningen, tegnet av ark.B.Lange, ble flyttet til Ål da ny stasjonsbygning ble bygget i 1913. Den nye stasjonsbygningen ble tegnet av ark. Erlend Tryti og bygget på østsiden av linjen. Denne bygningen ligger her fremdeles.

Nesttuns gamle stasjonsbygning fra 1883 var også tegnet av ark.B.Lange, denne bygningen ble flyttet til Ygre stasjon i 1904. Den nye stasjonsbygningen på Nesttun ble tegnet av ark.Paul Due og bygget i 1904. Bygningen ble revet i 1981. I dag står et av de tidligere lagerbygningene igjen på området.

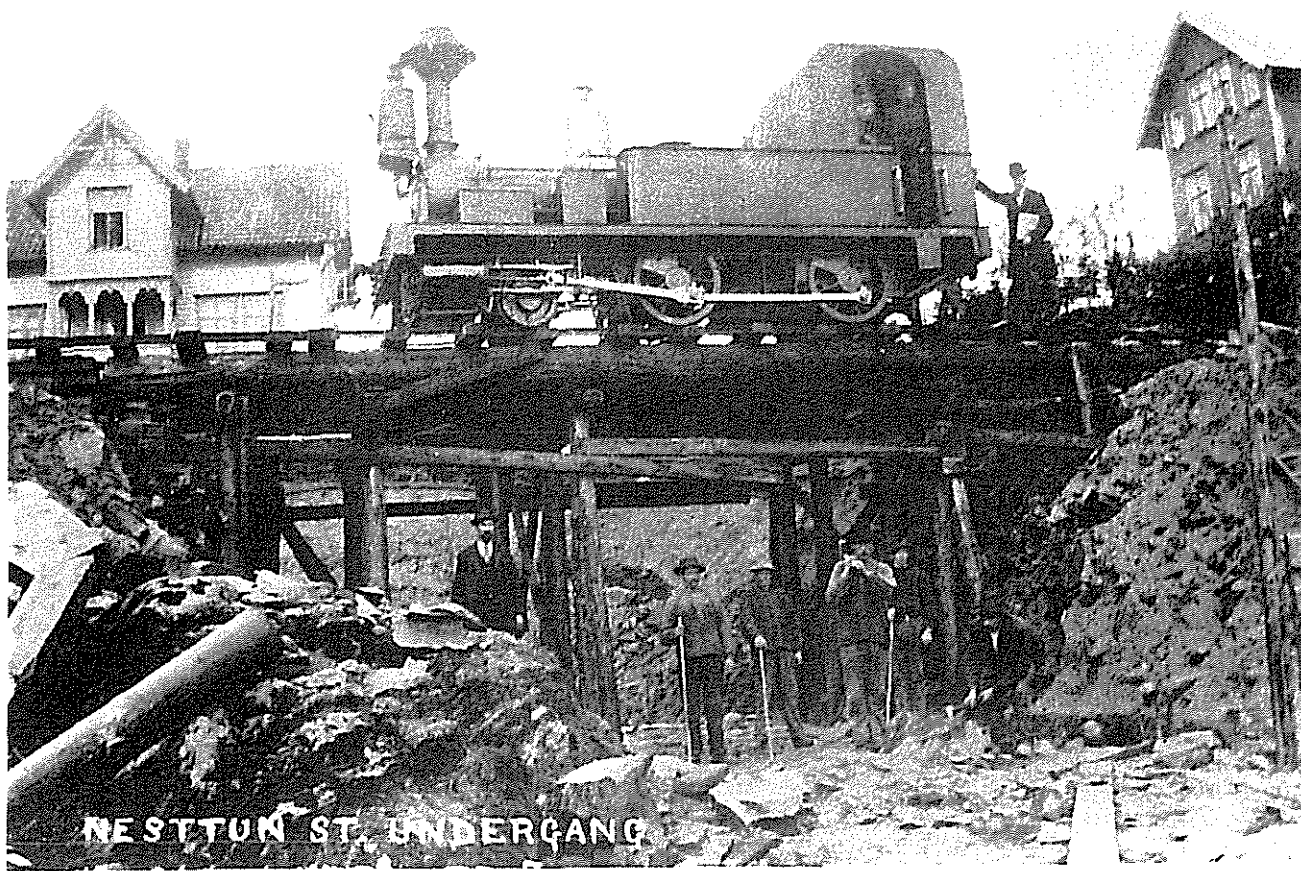
Vossebanen fikk holdeplasser uten stasjonsbygning på Olderhaug i 1934, Paradis i 1930 og i Kloppedal i 1930. I 1964 ble jernbanen med stasjoner og holdeplasser lagt ned. Deler av jernbanetraséen intakt, den er asfaltert og brukes til tur- og sykkelvei.

I argumentasjonen for utbygging av Vossabanen var det først og fremst godstrafikken man la frem som trafikkgrunnlag. Det viste seg imidlertid at persontrafikken på strekningen mellom Bergen sentrum og Nesttun lå langt over det Bergens Jernbanekomite hadde kalkulert med de første årene. Brukere av jernbanen var både villaeiere og bønder. "Innflytterne" dro til byen på jobb og skole, mens bøndene dro til byen for å levere og handle varer.

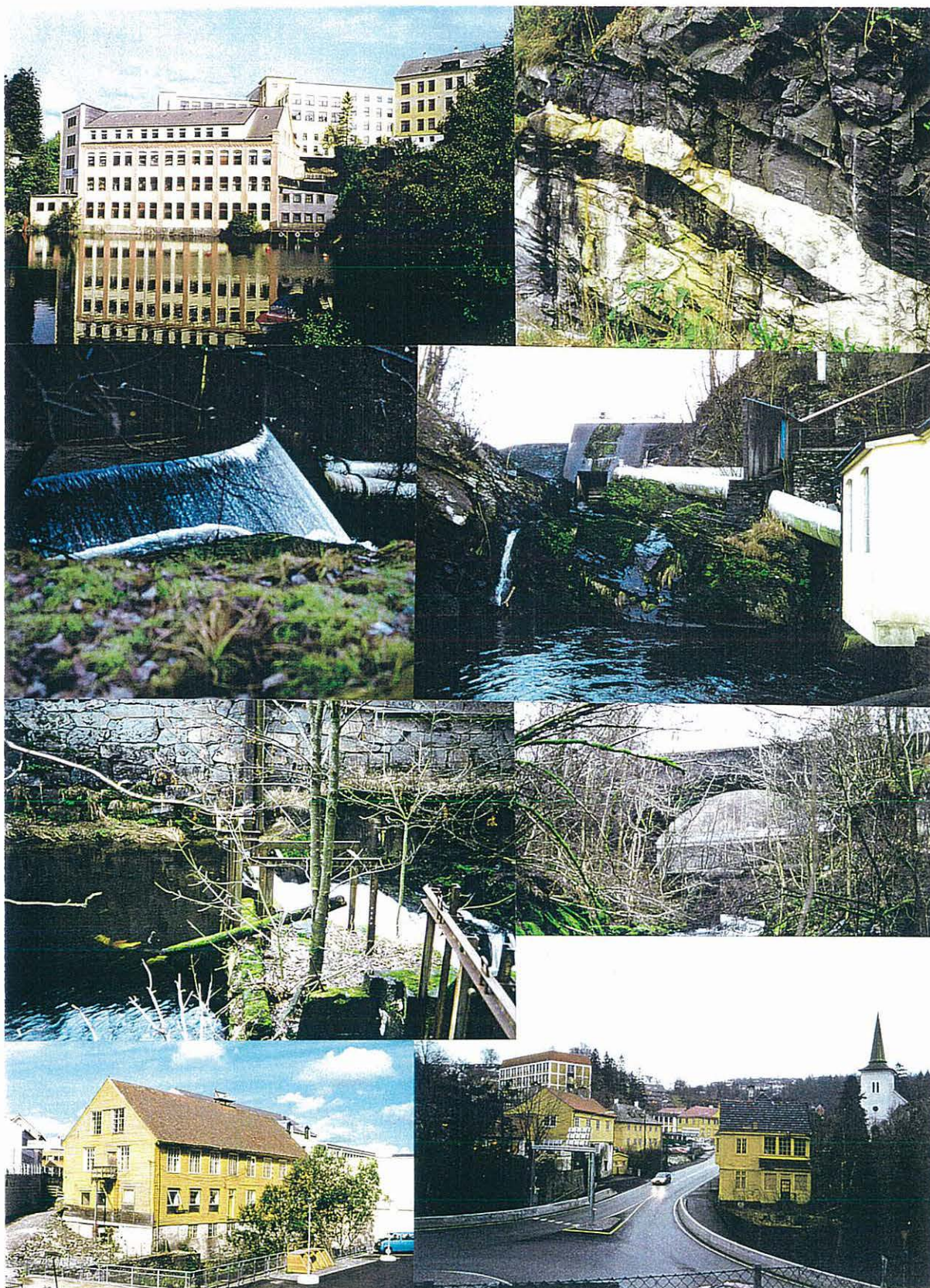
Mulighet for frakt av gods med jernbanen var en medvirkende årsak til at Pedek industrier bygde fabrikk ved Hopsfossen. Fabrikk fikk fraktet råvarer inn, og ferdige produkter ut med jernbanen.

Langs jernbanetraséen er der bygget en rekke forstøtningsmurer. Over jernbanetraséen er der bygget flere broer; ved Jacob Kjødes eiendom på Paradis og der Nordahl Griegsvei krysser traséen. Der jernbanen krysset over veier og vann er det anlagt broer. Da stasjonen på Nesttun ble flyttet over på vestsiden av jernbanelinjen i 1904 ble undergangen på Stasjonvegen bygget. (Se bildet)

Jernbanebroen over Nesttunelven ble bygget da jernbanen ble åpnet. Broen er bygget av stor hoggen stein. Den har et hvelv med et spenn på 18 meter og en høyde på 14-15 meter.

Fotografiet viser arbeidsfolk i ferd med å bygge undergang på Stasjonsvegen på Nesttun i like etter århundreskiftet. I forbindelse med ombygging til bresporet jernbane, ble stasjonsområdet lagt over til vestsiden av skinnene. Undergangen ble bygget for at folk skulle komme seg over til stasjonsområdet. Foto er hentet fra kalender utgitt av Fana historielag. Fotograf: Reimers foto.

KAPITTEL 4 : ENKELTOBJEKT OG ANLEGG.

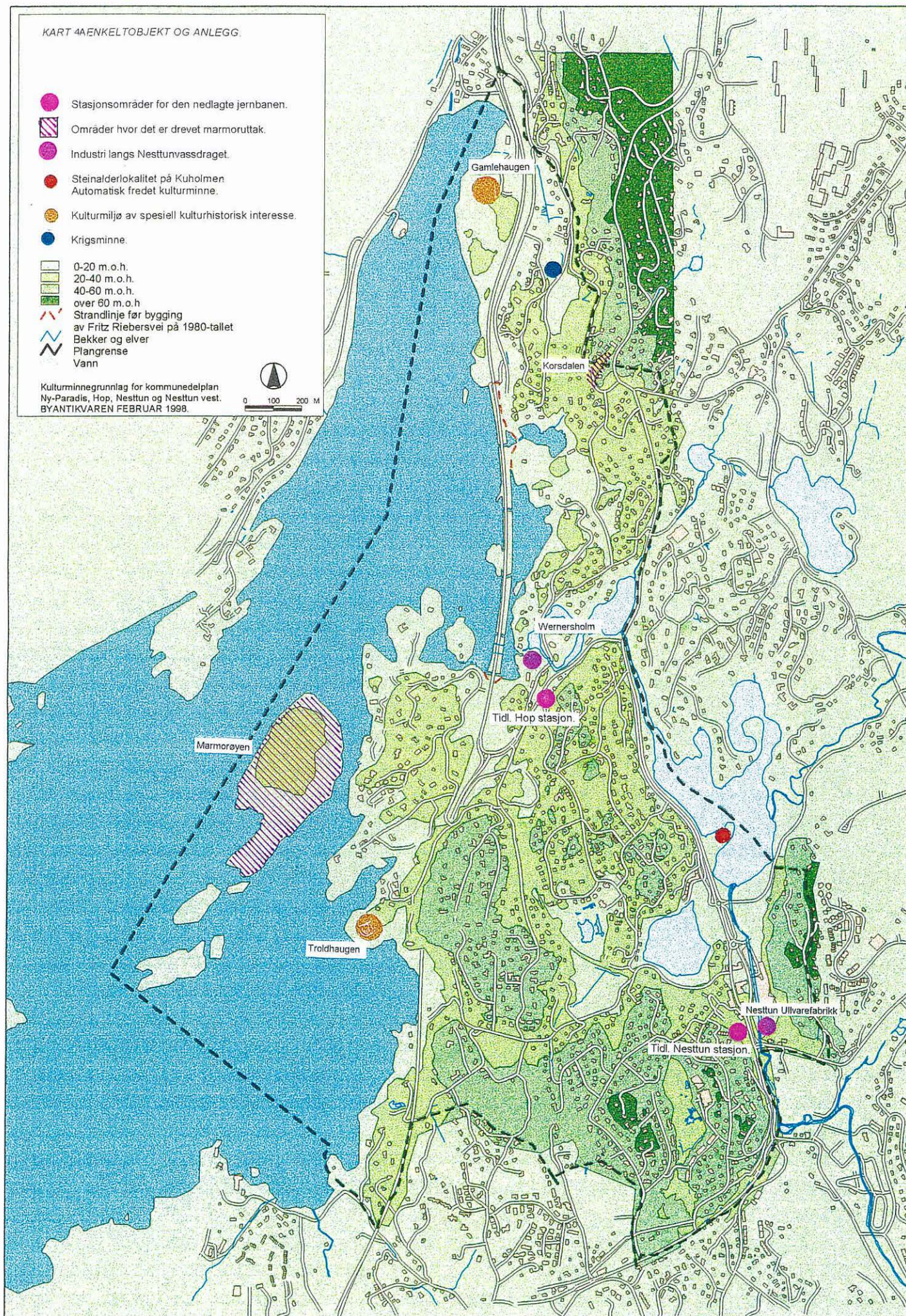
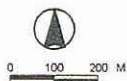
Bildene viser (øverst fra venstre): Pedek fabrikker, marmoråre ved Korsdalen, oppdemming ved Hopsfossen, Hopsfossen, stemme i Nesttunelven, jernbanebro over Nesttunelven, fabrikkbygning til Nesttun Ullvarefabrikk, boliger til Nesttun Ullvarefabrikk. Foto: Solveig Mathiesen 1997/98.

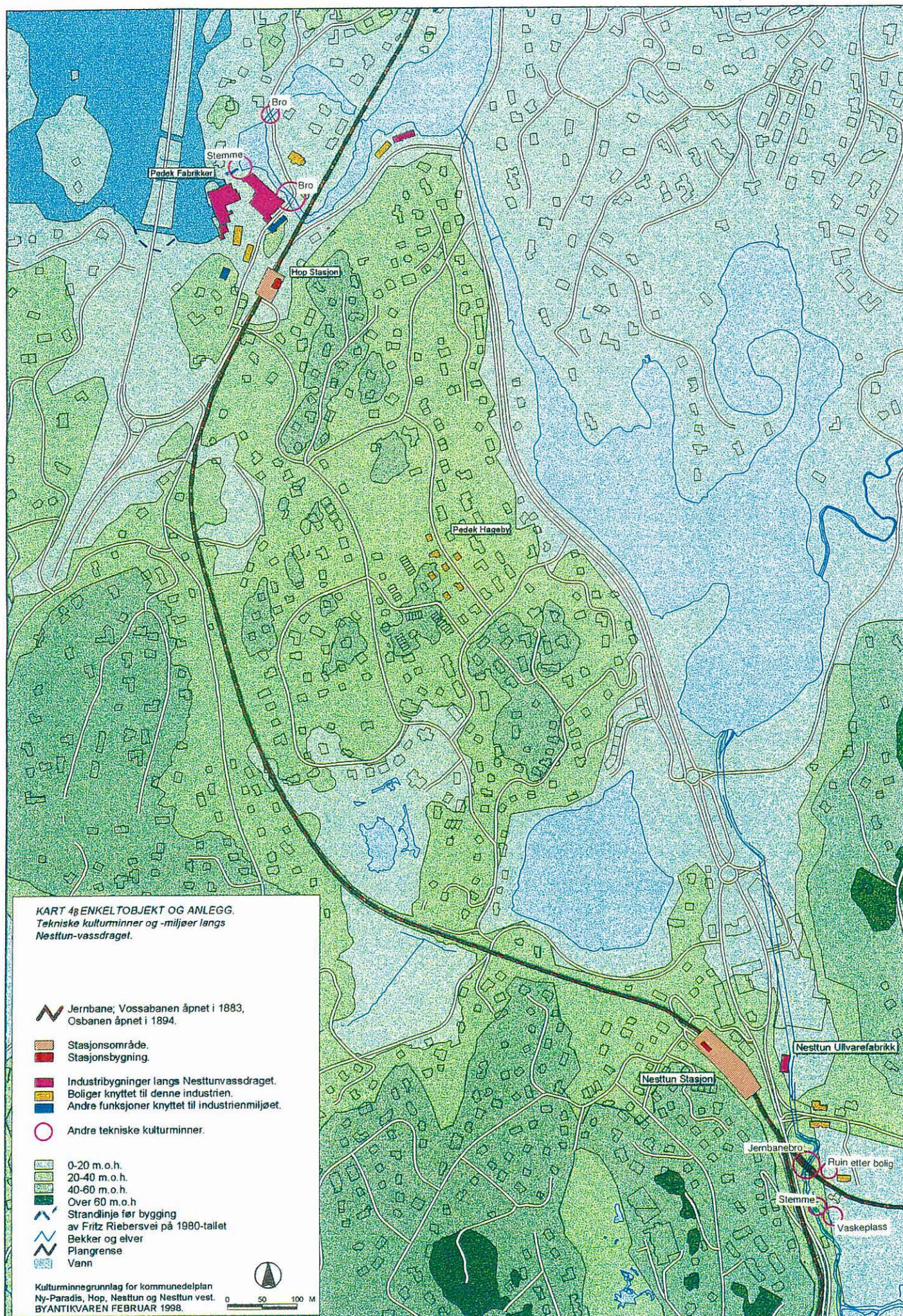
KART 4ÆNKELTOBJEKT OG ANLEGG

- Stasjonsområder for den nedlagte jernbanen.
- Områder hvor det er drevet marmoruttak.
- Industri langs Nesttunvassdraget.
- Steinalderlokalitet på Kuhlolen.
Automatisk fredet kulturminne.
- Kulturmiljø av spesiell kulturhistorisk interesse.
- Krigsminne.

- 0-20 m.o.h.
- 20-40 m.o.h.
- 40-60 m.o.h.
- over 60 m.o.h.
- Strandlinje før bygging
av Fritz Riebersvei på 1980-tallet
- Bekker og elver
- Plangrense
- Vann

Kulturminnegrnlag for kommunedelplan
Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun vest.
BYANTIKVAREN FEBRUAR 1998.

KAPITTEL 4: ENKELTOBJEKT OG ANLEGG.

4.1: AUTOMATISK FREDET KULTURMINNE.

Innenfor området for Kommunedelplan for Ny-Paradis, Hop, Nesttun og Nesttun vest, er det funnet en steinalderlokalitet som er registrert som et automatisk fredet fast fornminne. Den ligger innenfor området til gården Nesttun Gnr.042 Bnr.410 på vestsiden av Store Nesttunvann, på en holme som kalles Kuholmen som nå er landfast.

Det er også gjort noen løsfunn i området. Disse er beskrevet i kapittel 1.

4.2: UTVIKLING AV INDUSTRI LANGS NESTTUN-VASSDRAGET.

Vannkraften som ressurs er utnyttet i Nesttunvassdraget lang tid tilbake. I 1776 ble det lagt skatt på hver kvern, og det var da registrert kverner på Hop og Nesttun. Kvernene ved Hopfossen var store, det var ved denne fossen det ble anlagt marmorsager på 1700-tallet.

I Norge rundt århundreskiftet førte ny industri til en sentralisering hvor folk flyttet fra bygdene til byer og tettsteder. I Bergensområdet ble mye industri etablert utenfor bygrensen: i Årstad, på Laksevåg, i Arna, Bruvik, Åsane, Askøy og Fana.

Langs Nesttun-vassdraget vokste det fram ny industri på slutten av 1800-tallet, og er en av grunnene til befolkningsøkningen i Fana mellom 1870 og 1920.

Innenfor planområdet ligger Pedek industrier ved Hopsfossen og Nesttun Ullvareindustri på Nesttun. Dette var tekstilindustri med behov for vannkraft.

UTVIKLING AV INDUSTRI VED HOPSFOSSEN.

Marmorverket på Hop.

Det ligger marmorårer på Hopsholmen, også kalt Marmorøyen, og i Korsdalen ved Paradis. Marmorøyen het tidligere "Hopeholmen". Iflg. en artikkel av Anthon M. Wiesener fra 1914 ligger Korsdalen "...like opfor landeveien ved Paradis, i dalstrøket mellom dette og Store Tvedt."

I 1704 drev den danske oberstløyenant Peter Montagne Lillienkjold marmorbrudd i Mosterhavn i Sunnhordaland. Han fikk eneretten til å drive marmorbrudd i en omkrets på tolv mil fra marmorbruddet i Mosterhavn i Sunnhordaland. Marmorårene på Hop og Paradis ligger innenfor denne grensen, og Lillienkjold drev disse bruddene i første halvdel av 1700-tallet. Eierne av Hop og Storetveit ønsket å drive bruddene selv, og kom derfor i konflikt med Lillienkjolds privilegier.

Store marmorblokker ble tatt ut og fraktet til Hopsfossen der de ble saget til. Marmoren ble så fraktet over

Nordåsvannet ut til Strømme med småbåter. Derfra ble den sendt videre med skip, først og fremst til København. Her ble marmoren brukt bl.a. til Christiansborg slott.

Flere titalls arbeidere var tilknyttet marmorverket da produksjonen var på det høyeste. Det var imidlertid vanskelig å drive en lønnsom drift ved bruddene, og de ble lagt ned i midten av 1750-årene.

Da Werner Hosewinkel Christie kjøpte Hop i 1784 kom marmoruttakene i drift igjen både på Hopsholmen og i Korsdalen. Det var to marmorsager på Hop som var i drift fram til Christies død i 1822. I denne perioden var det ansatt fire arbeidere i marmordriften.

Haldor Torbjørnsen Langeland, som eide Hop fra 1830, skal ha produsert mortere av marmor fra Korsdalen. Han tok også ut marmorsøyler som skulle brukes ved bygging av slottet i Oslo, men disse ble liggende ubrukte i Oslo fordi tilhuggingen ble for dyr. Etter 1860 har det ikke vært tatt ut marmor fra bruddene.

Pedek med Hopsfossen bruk.

I 1879 kjøpte Jørgen Petersen Wernersholm med Hopsfossen av daværende eier Michael Krohn. Jørgen Petersen og hans fetter Christian Petersen bygde Hop Tricotagefabrikk, en stor trebygning ved foten av fossen. Det var i første rekke muligheten for kraft fra fossen som var grunnlaget for plasseringen av fabrikken, men den nye jernbanen var også medvirkende årsak. Etter at Vossabanen stod ferdig i 1883 foregikk transporten av varer til og fra fabrikken med jernbanen.

Allerede i 1881 brandt den første fabrikkbygningen, men en ny bygning ble satt opp igjen samme året. Fra 1885 var arbeidet fordelt på to bygninger: Et spinneri i samme høyde som inntaksdammen og en tricotageavdeling ved siden av vannhjulet nede ved sjøen. Det ble produsert ullundertøy og bedriften gikk godt. Fabrikken hadde eget skolehus, sykekaske og pensjonsordning. Fire arbeiderboliger, noen mindre hus og kraftstasjon hørte til fabrikkanlegget.

I 1887 skilte Jørgen og Christian Petersen lag. Jørgen Petersen drev Hop Tricotagefabrikk videre. Christian Petersen gikk sammen med Johan J.Dekke og bygget Petersen og Dekkes Tricotagefabrikk på Georgenes Verft, også kallt Pedek.

"Det nye" Pedek ble opprettet i 1897 da Petersen og Dekke slo seg sammen med Jørgen Petersen. Pedek besto nå av fabrikkene på Hop, Georgenes Verft og ny fabrikk i Borås i Sverige (1898).

I 1903 ble fabrikken i Borås skilt ut, mens fabrikken på Georgenes Verft ble flytte ut til Hop. Dette førte til store utvidelser på fabrikkområdet på Hop, det ble bygget en ny fire etasjers fabrikkbygning, nytt turbinanlegg med to turbiner, et vaskeri og to nye arbeiderboliger. Fabrikkanlegget inneholdt nå 3 fabrikkbygninger foruten teaserhus, kjelhus, pakkehus, fem arbeiderboliger og skolehus. Tallet på arbeidere økte fra 66 i 1903 til 181 i 1904.

De gode tider for Pedek varte fram til første verdenskrig da mangelen på råstoff ble et problem. I mellomkrigstiden opplevde også denne industrien nedgangstider.

Fabrikken arbeidet seg imidlertid opp igjen. Etter den andre verdenskrig ble det bygget en ny strikkeribygning med en samlet gulvflate på 2000 m² i 4 etasjer, den stod ferdig i 1949. En ny trafikkåre i hele anlegget var trappehuset. På vestsiden av trappehuset har senere blanderibygningen fått to nye etasjer i tillegg til de to den hadde fra før. Spinneribygningen fra 1952 dekket et gulvareal på 4700 m² over 5 etasjer. I alt har fabrikken et gulvareal på 14000m².

I 1945 kjøpte Pedek ca.40 mål av "Gesellergården" mellom Hop og Nesttun-vannet, og fikk utarbeidet en parselleringsplan ved arkitekt E.Ross for Pedek hageby. Hagebyen var planlagt for funksjonærer og arbeidere ved Pedek hageby. De første husene ble bygget i 1948. Planen var å bygge 36 hus i to etasjer, med en større leilighet i første etasje og mindre leiligheter i annen. Det ble oppført syv hus i mur med to leiligheter og en enebolig i området.

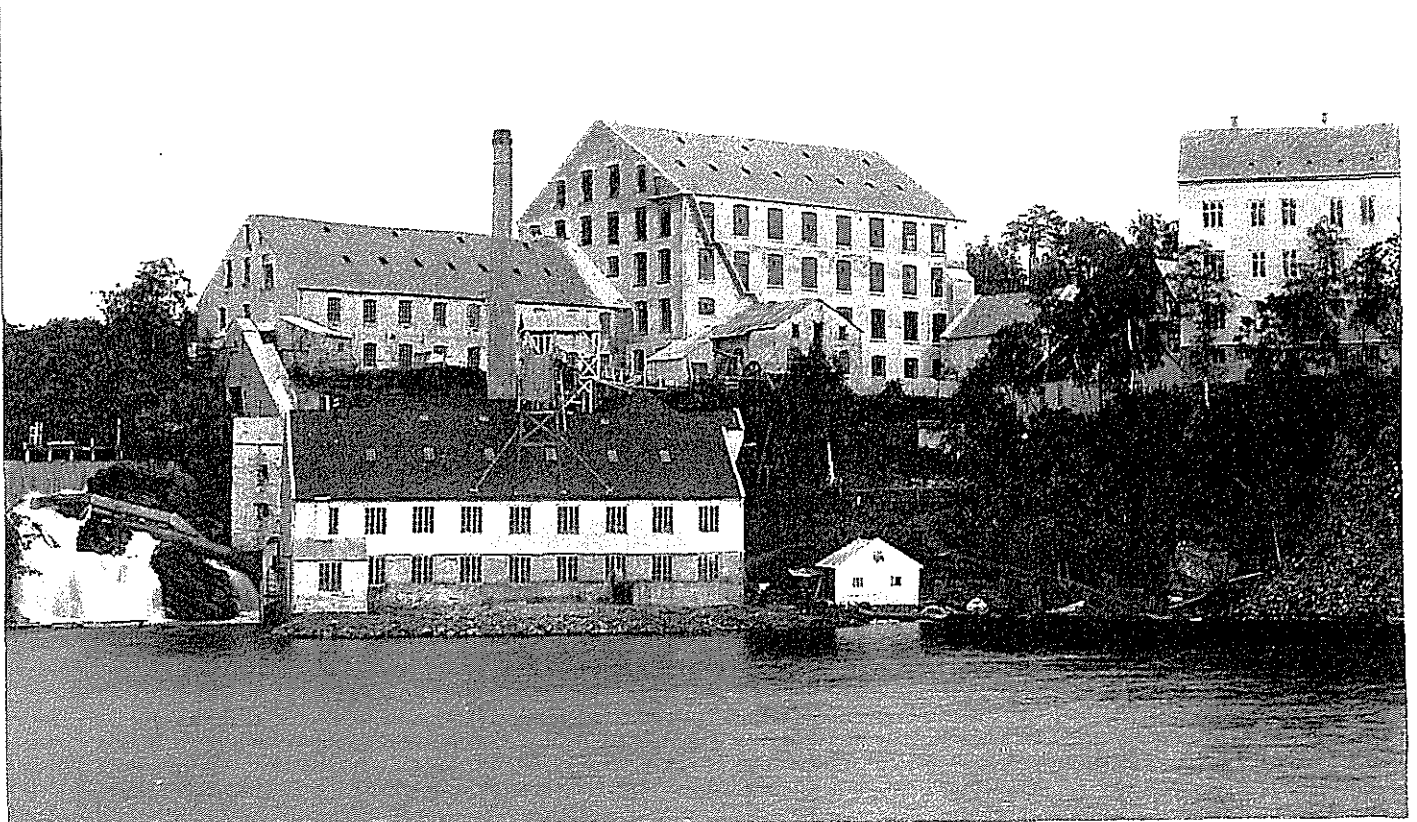
Pedek, Nesttun Ullvarefabrikk og Chr.Jansens shoddyfabrikk hadde retten til å demme opp Grimevannet og elven. Pedek og Nesttun Ullvarefabrikk hadde retten til å demme opp Myrdalsvannet. Den gamle murte stemmen ved Hopsfossen ble revet i 1960, og det det nåværende damanlegget ble støpt opp. Pedek hadde også en stemme mellom Nesttunvannet og Hopsvannet, den er revet.

I 1965 fusjonerte Pedek med Christensen A/S i Drammen og firmaet fikk navnet Teksal A/S. Det var nærmere 700 ansatte på de to fabrikkene, over 300 av disse var ansatt på fabrikken på Hop. Firmaet gikk imidlertid dåligere for hvert år, tross forsøk på å effektivisere driften. I 1976 var det helt slutt på produksjon under Pedek. Noen av de ansatte startet egne bedrifter i fabrikklokalene; Fana Knit A/S og Norway Knitting A/S (holder fremdeles til i lokalene).

Fremdeles er store deler av fabrikkkanlegget intakt. Fabrikklokalene blir i dag leid ut til småbedrifter.

Fotografiet viser Pedek fabrikker i 1904. Foto er hentet fra Lorentzen, Bernt: "Pedek med Hopsfossen 75 år."

Fotografiet viser Pedek fabrikker i 1904. Foto er hentet fra Lorentzen, Bernt: "Pedek med Hopsfossen 75 år."

Nesttun Ullvarefabrikk.

I 1888 kjøpt brødrene Johan, Peder og Olaf Svendsen elverett og grunn av gårdbruker Mons Nesttun. De hadde rett til å bruke en del av elven gjennom Nesttun. Her bygde de opp et spinneri, veveri og fargerier for ull.

Nesttun Ullvarefabrikk var i starten en utvidelse av faren, Peder Svendsen, sitt fargerier på Muralmenningen i Bergen. Peder Svendsen ble kalt "blå-fargeren på Muren". Her leverte bønder og fiskere ull og stoff til farging. Ullen ble så fraktet til Nesttun med hest og vogn, der den ble spunnet, vevd og farget. De ferdige varene ble fraktet tilbake til byen der kundene hentet dem.

I 1892 hadde fabrikkens to store bygninger; apretur og spinneri (brukt til veveri fra ca.1900). Dette var trebygninger. I dag står kun spinneri/veveri-bygningen igjen. Den andre bygningen ble revet i 1993.

Etterhvert startet brødrene opp produksjon for egen regning, her ble det produsert ulltepper, vadmél, mønstrede pledd, kamgarnstøy, kjoletøy og kåpetøy. Fabrikkens gikk godt og utvidet virksomheten i 1899 med nytt spinneribygge på den andre siden av Nesttun-elven. Dette var en bygning oppført i gråstein (43 x 25m). Denne bygningen ble utvidet i 1950.

I starten hadde fabrikkens vannkraftdrevet stampe, vannet ble ført i trerenner fra fossen. Da den første turbinen kom ble vannet fremdeles ført fra trerenner fra fossen 100 meter lenger oppe. Det var anlagt stemme og demning ved fossen. Senere ble rennene skiftet ut med turbinrør som førte vannet inn i turbiner.

Ullvarefabrikken hadde vannrettighetene i Nesttunvassdraget sammen med Pedek og A/S Chr.Jansen. Omkring 1900 bygde Ullvarefabrikken en kraftstasjon på Øvsttun, mot slutten av driftstiden hadde også fabrikkens kraftstasjon på Midttun.

Ved århundreskiftet var 49 arbeidere ansatt ved fabrikkens, i 1910 hadde antall ansatte steget til 89. Antall ansatte gikk tilbake til 72 i 1914, og ble ytterligere redusert i nedgangstiden i 1920-årene. I 1930-årene arbeidet fabrikkens seg opp igjen, og moderniseringer ble gjennomført.

I 1958 ble A/S Nesttun Ullvarefabrik lagt ned grunnet stor konkurranse i markedet hvor fabrikkens ble en av taperne. 50 ansatte ble sagt opp.

I tillegg til fabrikkbygningene eide fabrikkens flere bolighus. "Brøstuen" (Hardangerveien 1) og "Kjøpstuen" (Hardangerveien 3) er to funksjonærboliger som ble bygget ca.1913. Husene er tegnet av ark. Schak Bull. Tidligere lå det her en kafé som brant i 1910. På baksiden av husene, ned mot Nesttunelven ble det anlagt en liten park da funksjonærboligene ble bygget. Parken med gråsteinsmur ligger her fremdeles.

Eneboligen i Hardangerveien 2 ble tegnet av ark.Fredrik Konow Lund i samarbeid med ark. H.W.Rohde for fru fabrikkens Aagot Svendsen i 1939-40.

I 1946 bygget fabrikkens en ny arbeiderbolig i Hardangerveien 5 like ved kirken på Nesttun. Denne bygningen er i dag i bruk av Steinerskolen.

"Storahuset" eller "Nettelandhuset" som det nå blir kalt ble leiet ut til arbeidere på fabrikken. Det var Simon og Elisabeth Monsen som eide dette huset i Stasjonvegen 2. Ved folketellingen i 1900 bodde det 37 personer her. Senere eiere har vært Fana Sparebank og firmaet K.Netteland. I dag eier Skjold trafikkskole A/S bygningen.

Se bilder under kapittel 2, utvikling av Nesttun sentrum.

4.3: JERNBANE MED STASJONSOMRÅDER.

Vossabanen, Osbanen og Bergensbanen sin trasé har gått gjennom planområdet. Jernbanen er beskrevet under kapittelet om kommunikasjonslinjer.

4.4: KRIGSMINNER.

I planområdet er det registrert et krigsminne. Det er en barakk bygget av den tyske okkupasjonsmakt da Storetvedt skole (nå Paradis skole) var okkupert. Bygningen ligger med adresse Ny-Paradis og er i dag en kommunalt eid garasje.

4.5: KULTURMINNEMILJØ AV ANNEN SPESIELL KULTURHISTORISK INTERESSE:

Gamlehaugen, Gamlehaugvegen 10.

Christian Michelsen kjøpte hovedbruket i 1898. Gårdsdriften ble da lagt ned og den gamle hovedbygningen ble revet. Han bygget opp den slottslignende murbygningen som står idag, tegnet av arkitekt Jens Zetlitz Kielland i 1899.

Innmarken rundt huset ble omdannet til park og tilplantet med trær, busker og blomster.

Etter at Christian Michelsen døde i 1925 ble det samlet inn flere hundre tusen kroner for at Gamlehaugen skulle bli et nasjonalminne og bolig for kongefamilien på Vestlandet.

Troldhaugen, Troldhaugvegen 65.

Troldhaugveien 65 ligger på et høydedrag med utsikt over Nordåsvannet. Troldhaugvegen er beplantet med en allé fra dagens parkeringsplass for anlegget og ut mot Troldhaugen. Hovedhuset ble bygget av Edvard og Nina Grieg i 1885, det er tegnet av arkitekt Schack Bull. På området ligger også "komponisthytten" fra 1892. Konsertsalen Trollsalen ble bygget i 1985 (ark.Peter Helland-Hansen og Sverre Lied). I 1995 ble et nytt museum bygget, tegnet av CUBUS arkitekter ved ark.Helge Borgen.

Wernersholm. Wernerholmsveien 20.

Werner Hosewinkel Christie kjøpte gården Hop 1784. Han satte i gang omfattende landskapsarbeider med anlegging av en holme på eiendommen. Han eksperimenterte med byggematerialer og bygget et hovedhus av stein, bjerkeris, kalk, leirjord og sand. Han bygde også opp en åttekantet kirke i pappmaché etter modell fra Peterskirken i Roma.

I 1829 overtok Michael Krohn eiendommen , han rev våningshuset og kirken som begge var i dårlig forfatning. Krohn bygget så et nytt våningshus i 1831-32, det vi i dag kjenner som Wernersholm. Det var her Bjørnstjerne Bjørnson bodde da han skrev "Ja, vi elsker" i 1858.

Huset ligger på en liten høyde med adkomst fra vei i syd og hage i nord. Det ble plantet en allé langs Wernerholmsveien. Holmen er forbundet med området rundt med to steinbroer, Hopsbroen i syd og en i nord. Jørgen Pettersen kjøpte bruket med fossefall i 1879 og startet tekstilfabrikken PEDEK.

KILDER:

- Dagsland, Sissel H.: "Gamlehaugen - frigjøringsminne og kongebolig"
Hefte utgitt av Eiendomsdirektoratet.
- ✓ Gubberud, Ivar J.: "Vossabanen 1883-1983."
Norsk Jernbaneklubb 1983.
- Grønvold, Ulf (red.): "Fredrik Konow Lund - arkitekten som moret seg"
Norsk Arkitekturforlag, Oslo 1989.
- Fett, Per: "Førhistoriske minne i Hordaland, Fana Prestegjeld", 1971.
- Hjellestad, Hermod: "Fana" bind 1 og 2.
J.D.Beyer boktrykkeri, Bergen 1933.
- Hovda, Th.og
- ✓ Skre, Rolf: "Om dei gamle kyrkjevegane i Fana" *Site Fana*
Artikkel i Bjørgvin kyrkjesogelag, 1972.
- Johansen, Bjørn: "- først var det bare et lite skolehus."
Skolen på Paradis gjennom hundre år, 1883 - 1983.
Trykk: AS Centraltrykkeriet, Bergen 1983.
- Kloster, Robert: "Nordåsvannet"
Bergen 1976. Utgitt av Foreningen til Norske Fortidsminnesmerkes bevaring,
Bergenske avdeling.
- Larsen, Jacob T.: "Fana sparebank 1878-1978."
Utgitt av Fana Sparebank 1978.
- Lindstrøm, Johan og
- Lund, Fredrik Konow: "Ole Lanmark"
J.W.Eides forlag, Bergen 1948.
- Lorentzen, Bernt: "Pedek med Hopsfossen 75 år"
Utgitt av Petersen og Dekke As, Hop, 14.04.1954.
- Mohn, Albert Henrik: "A/S Nesttun Ullvarefabrikk 60 år"
Bergen 1948.
- ✓ Nygård, Gustav: "På gamle tufter i Storetvedt prestegjeld.",
Trykk: Informa Trykk, Bergen
- Skaar, Ronny: "Kulturminner i Nesttun- og Apeltun-vassdragene."
Rapport for kommunedelplanprosjekt for vassdrag i Bergen. Vannbruksplan
for Nesttun- og Apeltun-vassdraget. Bergen 1988.

Sund, Tore: "Bergens byområde og dets geografiske utvikling 1900- 1940"
J.D.Beyer A.S., Bergen 1947.

✓ Sølvsberg, Ingvild Øye: "Gamle byveger til Bergen"

Artikkel utgitt Bergens Historiske Forenings Skrifter nr.74,1974.

Wiesener, Anthon M.: "Marmorbrud i Bergens stift i gamle dage.",
artikkel i Naturen, tidsskrift utgitt av Bergen Museum, 1914.

Fana bygdebok, bind 1-4. Forskjellige forfattere og redaktører, utgitt 1970-93.

1. Fra de eldste tider til 1665. Red. Jacob T. Larsen.

2. Bønder nær byen. 1665-1870. Red. John Ragnar Myking.

3. Fanabu og bymann. 1870-1972. Red. Karl Egil Johansen

4. Gards og ættesoge. Red. Jacob T. Larsen.

Universitetet i Bergen: Billedsamlingen.

Byggesaksarkivet i Bergen kommune.

Statsarkivet i Bergen: Grunnbøker og branntakster.

OVERSIKT OVER DE DIGITALISERTE KARTENE:

Kart 2: Bebyggelsesstrukturer.

a. Gårdsanlegg. Referanse: Fana bygdebok.

b. Utbyggingsperioder.

Bruk av opplysninger GAB, der siste byggeår er oppgitt. Byggeår på bygning vises på eiendommen.

Kart 3: Kommunikasjonslinjer.

Her er hovedtraséer ca.1900 vist: ferdselsårer, veier og jernbane. Referanser er skriftlige kilder og kart.

Kart 4: Enkeltojekt og anlegg.

a. Fredede bygg og anlegg.

Tekniske kulturminner.

Kulturminnemiljø av annen spesiell kulturhistorisk interesse.

Krigsminne.

b. Tekniske kulturminner, industri langs Nesttun-vassdraget.

Jernbane med stasjonsområde knyttet til disse er tegnet inn.

VEDLEGG:

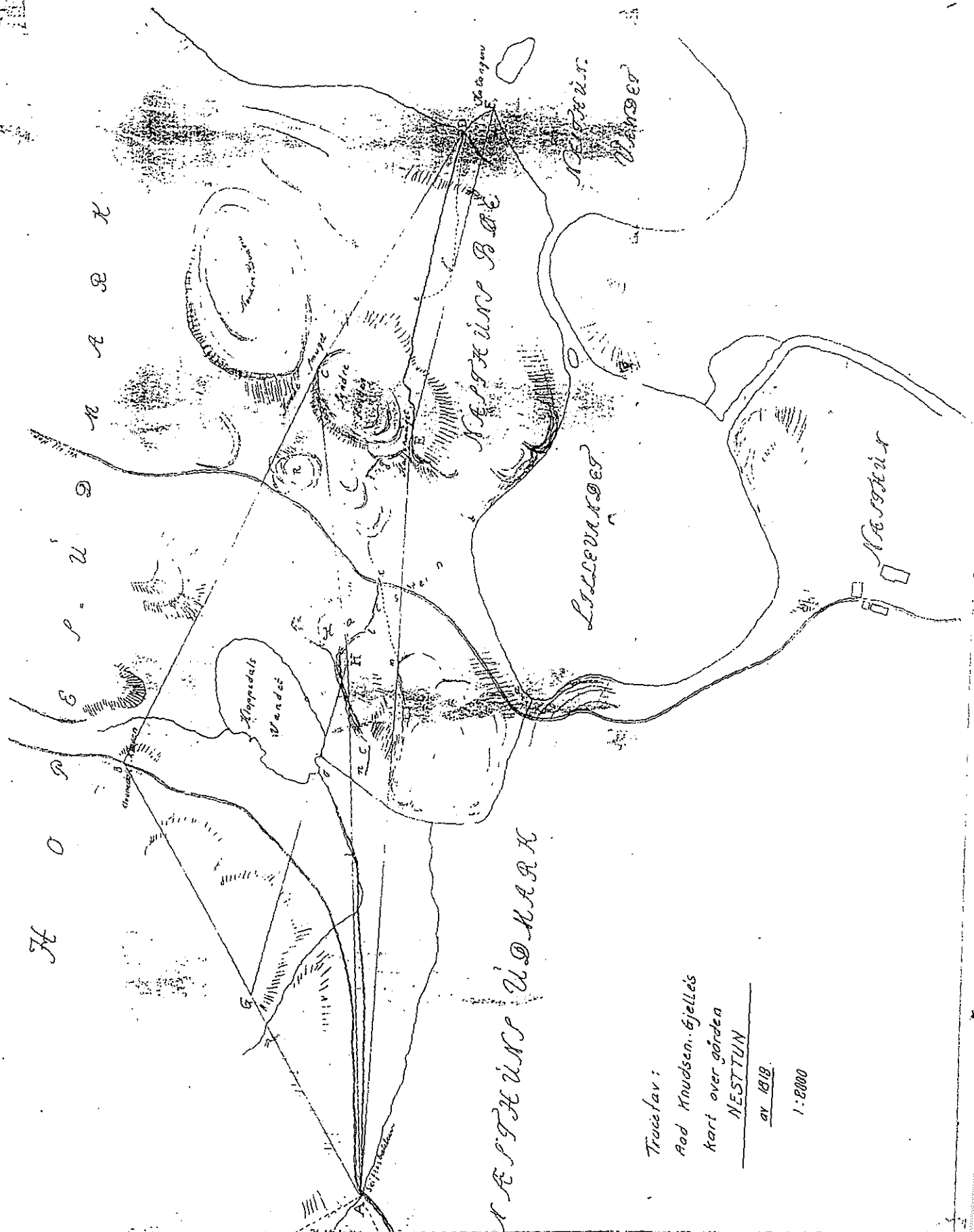
Historiske kart:

I. 1819: Aad Knutsen Gjelle: Kart over gården Nesthun.

II. 1914: Kroki over trakten Fane - Valle. Norsk Geografisk Oppmålingsvesen.

III. 1931: Kart over planområdet, oppmålt 1920-26, trykket 1931. Norsk Geografisk Oppmålingsvesen.

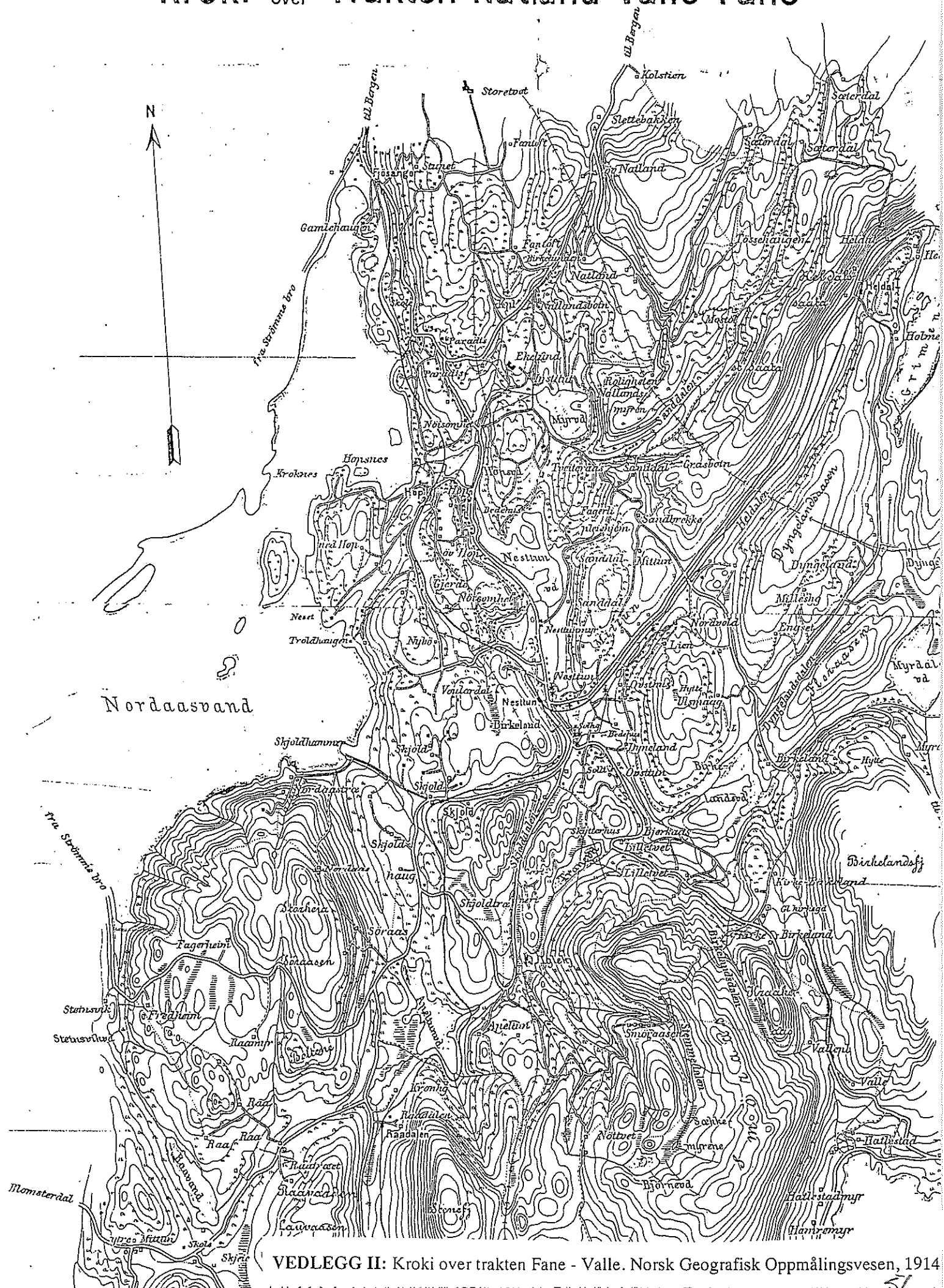
G. nr. 42 B. nr. 11
B-799

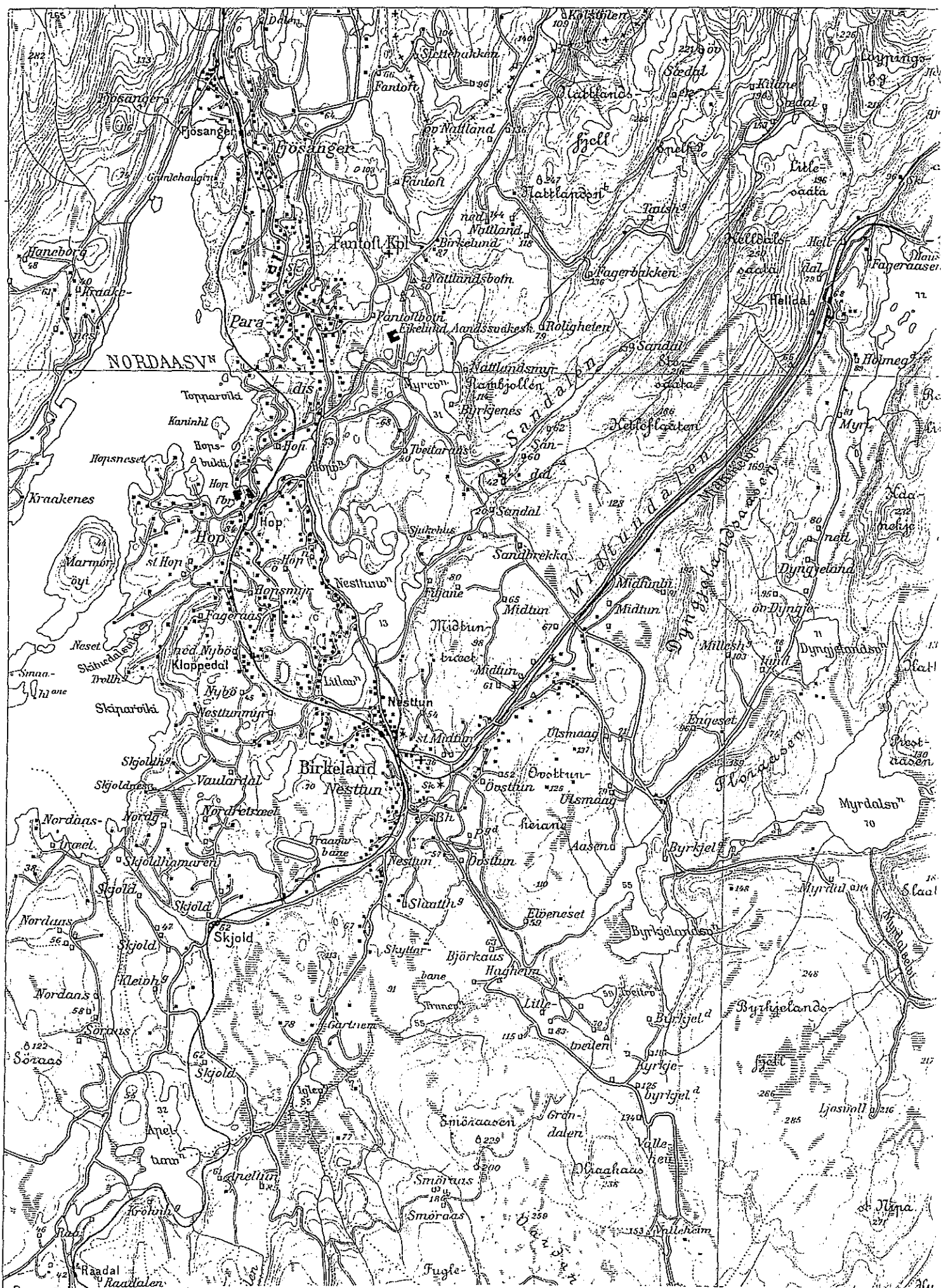

Tracéfar:
Aad Knutsen, Gjelle's
kart over gården
NESTHUN
av 1819.
1:8000

VEDLEGG I : Aad Knutsen Gjelle, 1819: Kart over gården Nesthun.

Kroki over Trakten Natland-Valle-Fåne

VEDLEGG III: Kart over planområdet, oppmålt 1920-26. Norsk Geografisk Oppmålingsvesen, 1931.

